

**“GLOBAL” BİR KENTİN KURULUŞU:
ASTANA**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mimar Umut Osman DEMİRKOL
502011200**

**Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 27 Aralık 2004
Tezin Savunulduğu Tarih : 26 Ocak 2005**

**Tez Danışmanı : Prof.Dr. Günkut AKIN
Diğer Jüri Üyeleri Prof.Dr. Ayla ÖDEKAN
Prof.Dr. Uğur TANYELİ (Y.T.Ü.)**

OCAK 2005

ÖNSÖZ

Günümüz dünyasını tanımlamakta kullanılan ve aralarında önemli ilişkiler bulunan globalizm, postmodernizm, postendüstriyalizm ve bunlar etrafında dolaşan bir dizi kavram, doğal olarak mimarlığı ve kentleşmeyi etkilemektedir. Dahası bu kavramlar, günümüzde kent kavramı ile beraber irdelenmekte, hatta kentlerde yaşanan gelişmeler üzerinden tanımlanmakta ve yorumlanmaktadır.

Kentlerin kalabalıklaşması, kolaylaşan haberleşme ve ulaşım ile kentler arası insan, mal, sermaye akışının artışı, bütün bu kalabalık ve hareketli kentleri “düzen” içerisine sokabilecek ideolojilerin güçlerini yitirmesi, günümüzde kent kavramını her düzlemde karmaşıktırmaktadır.

Bu çalışma, yukarıda anlatılan ve 1970’lerden beri yaşandığı söylenilebilecek bu süreçle daha yeni tanışmış bir kentin, Kazakistan’ın yeni başkenti Astana’nın, bu tanışmadan önceki ve sonraki durumunu irdelemektedir.

Mimar İlker Erdoğan, fotoğraf arşivini benimle paylaşmıştır. Elektrik Mühendisi Oksana Şemitova, Astana Teknik Kütüphanesi’nde arama yapmamı sağlamış ve kitap ödünç almamda yardımcı olmuştur. Mimar Lubov Erkebulanova, Sovyet dönemi kent ve mimarlığı konusunda önemli bilgiler vermiştir.

Astanagenplan kurumunda görevli Mimar Nurgul Kabdualiyeva, kentin eski fotoğrafları ve bir çok kaynağın yanında, Kazakistan’da devlet sırrı kabul edilen, kent planı da dahil olmak üzere bir takım teknik dokümana ulaşmamı sağlamıştır. Öğr. Gör. Svetlana Niholina ise, hazırlamış olduğum anketi Astana Evrazinski Üniversitesi’ndeki çalışma arkadaşları ve öğrencilerine yanıtlatmış, ayrıca bir çok kaynağa ulaşmamı sağlamıştır.

Tercüman arkadaşım Aidar Nurseitov, çalışmanın her aşamasında bana yardımcı olmuş, uzun saatler boyunca bulduğumuz kaynakları tercüme etmiştir. Kazakistan Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi Şantiye Şefi Y. Mimar U. Doğan Güneş, çalışmam

boyunca desteğini sürdürmüştür. Y. Mimar Zafer Sağdıç, fikirleri ile yardımcı olmuştur.

Tez danışmanım Prof. Dr. Günkut Akın, kent kavramı üzerinde çalışmaya istekli bir insan olarak benim, Astana gibi bir kentte bulunarak nasıl bir fırsat yakaladığımı fark etmemi sağlamış, çalışmayı her aşamasında fikirleriyle yönlendirmiştir.

Yukarıda saydığım herkese teşekkürü bir borç bilirim.

Aralık 2004

Umut Osman Demirkol

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ	v
ÖZET	viii
SUMMARY	xi
1. GİRİŞ	1
2. 1970 SONRASI MİMARLIK VE KENTLEŞMEYİ ETKİLEYEN KAVRAMLAR	4
2.1 Postmodernizm	4
2.2 Post Endüstriyel Dönem ve Enformasyon Çağı	7
2.3. Globalizm, Esnek Sermaye Birikimi ve Global Kent/Dünya Kenti Kavramları	8
3. SSCB DÖNEMİ ŞEHİRCİLİĞİ VE KAZAKİSTAN’DA KENTSEL GELİŞİMİN TARİHİ	15
4. “GLOBAL” BİR KENTİN KURULUŞU: ASTANA	30
4.1 Başkent Öncesi Astana	30
4.2 Astana’nın Başkent Oluşu	39
4.3 Astana’nın Dönüşüm Süreci ve Günümüzdeki Durumu	45
4.3.1 Eski Kent’teki Gelişmeler	50
4.3.2 Serbest Bölge: Astana Yeni Şehir	57
5. SONUÇ	64
KAYNAKLAR	66
EKLER	70
ÖZGEÇMİŞ	77

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 2.1 : Piazza d'Italia, New Orleans, 1979 [5]	5
Şekil 2.2 : Las Vegas'da, bir cadde üzerindeki levhalar [5].....	6
Şekil 2.3 : Dubai yeni master planının incelenişi [25]	12
Şekil 2.4 : Burj Al Arab Oteli [26]	12
Şekil 2.5 : Mimar Tom Wright'ın eskizler [26]	13
Şekil 3.1 : Otrar şehri kalıntıları [55]	15
Şekil 3.2 : Kazakistan Haritası [55].....	16
Şekil 3.3 : Politeknik Enstitüsü, Vosnessensk [76]	18
Şekil 3.4 : K3-464DC Seri numaralı 4 katlı konut tip proje uygulaması [45]...	19
Şekil 3.5 : Toplu konut inşa biçimleri [58].....	20
Şekil 3.6 : Farklı kat sayılı konutlarla oluşturulmuş bir konut bölgesi (N. Kabdualiyeva Arşivi).....	21
Şekil 3.7 : İki odalı bir tip daire planı [58]	22
Şekil 3.8 : 3 ve 4 odalı tip daire planları [58]	23
Şekil 3.9 : 5 katlı bir konut projesi [59].....	23
Şekil 3.10 : Tip dairelerle oluşturulmuş farklı büyüklükte konut blokları [30]...	24
Şekil 3.11 : Konut bloğu tipleri [58].....	25
Şekil 3.12 : Talyatti kentinde bir mikroreyon [57]	25
Şekil 3.13 : Zeleniy Lug 5 Mikroreyonu, Minsk [57]	26
Şekil 3.14 : Paris 6.Bölge Planı [77]	26
Şekil 3.15 : Üç Milyon Nüfuslu Şehir, Le Corbusier, 1922 [76].....	27
Şekil 3.16 : Bir Sovyet kentin alanları [57]	28

Şekil 3.17	: Konut bloğu, Gogola Caddesi, Alma Ata (Umut O. Demirkol)	29
Şekil 3.18	: Alma Ata şehir merkezi [55]	29
Şekil 4.1	: Astana (Akmolinsk)'nın 1840 yılına ait planı (N. Kabdualiyeva Arşivi).....	30
Şekil 4.2	: Astana (Akmolinsk)'nın 1857 yılına ait planı (N. Kabdualiyeva Arşivi).....	31
Şekil 4.3	: Astana (Akmolinsk)'nın bir caddesi, 1900 (N. Kabdualiyeva Arşivi).....	31
Şekil 4.4.	: Astana (Akmolinsk)'nın 1881 yılına ait planı (N. Kabdualiyeva Arşivi).....	32
Şekil 4.5	: Astana (Akmolinsk)'nın 1917 yılına ait planı [31]	32
Şekil 4.6	: Kilise, Astana (Akmolinsk) (N. Kabdualiyeva Arşivi)	33
Şekil 4.7	: Tselnik evi, 1. ve 2. katlar, 1950'li yıllar. Kazakistan ve Sibirya [45]	34
Şekil 4.8	: Moskova Otel'i'nin 60'lı yıllardaki durumu [29].....	35
Şekil 4.9	: Moskova Otel'i'nin günümüzdeki durumu, Astana (İlker Erdoğmuş)	35
Şekil 4.10	: 1960' larda Pobeda Caddesi, Astana [34]	36
Şekil 4.11	: 60'larda Mira Caddesi, Astana [29]	38
Şekil 4.12	: Astana (Tselinograd Ana Meydanı), 1980 (N. Kabdualiyeva Arşivi).....	39
Şekil 4.13	: Maladojna Mikroreyonu'ndan bir görünüş, Astana (Umut O. Demirkol)	40
Şekil 4.14	: Başkent Günü Karnavalı, Astana (Umut O. Demirkol)	41
Şekil 4.15	: “Astana’ın Çiçeklenmesi, Kazakistan’ın Çiçeklenmesi” yazılı bir ilan panosu (Umut O. Demirkol)......	43
Şekil 4.16	: Nehir kenarında inşa edilen çok katlı lüks konut blokları, Astana (Umut O. Demirkol).	44
Şekil 4.17	: Astana Yeni Şehir maketi üzerinde tartışma[42].	45
Şekil 4.18	: İşim Nehri kıyısı ıslahı. (Umut O. Demirkol).	47
Şekil 4.19	: Astana kent planı için açılan yarışmayı kazanan proje, K. Kurokawa, 1997 [70].....	48

Şekil 4.20	: Respublika Caddesi'nde yenilenmiş bir cephe, Astana, (Umut O. Demirkol)	51
Şekil 4.21	: Sovyetler Evi'nin, Cumhurbaşkanlığı Sarayı olarak yenilenmiş hali (İlker Eroğmuş)..	51
Şekil 4.22	: Ekonomi Bakanlığı ve önündeki park düzenlemesi (N. Kabdualeyeva Arşivi).	52
Şekil 4.23	: Yakın gelecekte yıkılacak tek katlı konutlar, (Umut O. Demirkol)	53
Şekil 4.24	: Postmodern eğilimli bir konut binası, Astana (Umut O. Demirkol)	54
Şekil 4.25	: Yeni konut yapısı. İmanava Caddesi, Astana. Mimar, “Studyo Art”, (Umut O. Demirkol)	54
Şekil 4.26	: Cumhurbaşkanlığı Kültür Merkezi, Astana (Umut O. Demirkol). ..	56
Şekil 4.27	: Astana Tower, Astana (Umut O. Demirkol).	56
Şekil 4.28	: Kazakistan Spor Merkezi, Astana (N. Kabdualeyeva Arşivi).	57
Şekil 4.29	: Astana Yeni Şehir 2. Serbest Bölge Maketi, (Umut O. Demirkol).	58
Şekil 4.30	: Astana Yenişehir 2. Serbest Bölge, (Umut O. Demirkol).	59
Şekil 4.31	: SOM tarafından yapılmış Astana Stadyumu projesine ait bir pafta (Umut O. Demirkol).	60
Şekil 4.32	: Astana Uluslararası Havaalanı Yolcu Terminali, K. Kurokawa (Umut O. Demirkol).	61
Şekil 4.33	: Petrol Bakanlığı, Astana Yeni Şehir (Umut O. Demirkol).	62
Şekil 4.34	: Bayterek, Astana Yeni Şehir (Umut O. Demirkol).	62
Şekil 4.35	: Cumhurbaşkanlığı Sarayı, Astana Yeni Şehir (Umut O. Demirkol).	63

“GLOBAL” BİR KENTİN KURULUŞU: ASTANA

Bu çalışmanın amacı, Kazakistan’ın yeni başkenti Astana’nın kentsel gelişiminin, günümüz dünyasını, dolayısı ile günümüz kent ve mimarlığını etkileyen kavramlar doğrultusunda irdelemektir.

1950 ve sonrası yaşanan, iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler, 1970’lerin derin ekonomik krizi sonrası, merkez ülkelerinin post fordist üretim biçimlerini dünya ölçeğine yayarak “kapitalizmi yeniden yapılandırmaları”, bu gelişmelerin toplumsal yaşam üzerine etkileri günümüz dünyasının koşullarını belirlemiş gibi görünmektedir. Bu koşulların doğal etkileri kentlere de yansımış, sermayenin global ölçekte hareket etmeye başlaması, kent içi ve kentler arası ilişki biçimlerini etkilemiştir. Doğal olarak kentlerin fiziksel yapısı da bu durumdan etkilenmiştir.

Bu çalışmanın Giriş bölümünde yukarıda anlatılan durumun genel çerçevesi özetlenmiş, bu bağlamda çalışmanın esas konusu olan Astana’nın bu çerçevenin içindeki yeri belirlenmiştir. Astana, dünya ekonomisinin global bir ağ biçiminde örgütlendiği günümüzde, bu ağa dahil olabilecek bir şekilde yeniden inşa edilmekte olan bir kenttir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, postmodernizm, post endüstriyel dönem ve globalizm kavramları ışığında, 1970’lerden sonra oluşmuş ortam ve bunun kent ve mimarlığa etkisi irdelenmiştir. Yukarıda sözü edilen global ekonomi ağı, kentler arasında hiyerarşik bir ilişki doğurmuş, bu ağın içerdiği trafiği (sermaye, mal, bilgi, vs. trafiği) üreten ve kontrol eden “dünya kentleri” ile bu trafiğin içinden geçtiği “global kentler” ortaya çıkmıştır. Bu gelişme örnek olarak, Şenzen (Çin) ve Dubai (BAE) kentlerinde izlenebilmektedir. Söz konusu kentler, “mal üretimi yerine, enformasyon ve hizmet sektörü” nün baskın olduğu, “post endüstri” kentleridir. Bu koşullar altında değişen düşünce yapısı ile, 1970’lerle beraber bir çok entelektüel alanda olduğu gibi mimarlıkta da modernizmin ve tekilciliğinin etkisini kaybettiği,

bunlar yerine, tarih, popüler kültür gibi kavramlardan etkilenen eklektik bir mimarlığın baskınlığında, daha bir çok tarzın yaygınlaştığı bir süreç başlamıştır. Bu anlatılanlar, dünyanın pek çok kenti gibi Astana'yı da bir çok düzlemde şekillendirmekte, SSCB döneminde oluşmuş fiziksel ve sosyal yapısını değiştirmektedir.

Bu değişimi daha iyi kavrayabilmek amacıyla, çalışmanın 3. bölümünde, Astana'nın başkent olmasından önce sahip olduğu fiziksel yapıyı belirlemiş SSCB dönemi mimarlık ve kent planlamasının ana unsurları anlatılmış, bunların etkisindeki Sovyetler döneminde Kazakistan'da yaşanmış kentleşme irdelenmiştir. Bu dönemde Kazakistan, büyük ölçekli sanayi yatırımlarına sahne olmuş, bunun sonucu olarak kentsel nüfusu artmıştır. Farklı işlevlere sahip bölgelerinin birbirinden net bir biçimde ayrıldığı, grid sistemli Sovyet kentlerinde konut standardizasyonu ve yeşillendirme en önemli konulardır. İklimi çok sert olan Kazakistan'da ise, bunlarla beraber iklim de planlamayı etkilemiştir. Kentlerdeki yaşama alanları, Le Corbusier'in projelerinden etkilenilerek geliştirildiği söylenen, mikroreyon adlı konut alanlarından oluşmaktadır.

4. bölümde, yukarıda sözü edilen unsurlar doğrultusunda oluşan, Astana'nın başkent öncesi fiziksel durumu anlatılmış, başkent olarak seçilmesinin sebepleri üzerinde durulmuş ve başkent oluşu sonrası yaşanan gelişmeler detaylı olarak ele alınmıştır. 1991'de bağımsızlığını ilan eden Kazakistan'ın, Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in görüşleri doğrultusunda, Sovyetler sonrası dönemdeki imajını yenilemek, ülkeye uluslararası yatırım girişini hızlandırmak gibi amaçlarla yeni bir başkent inşa etmek istediği görülmektedir. Japon mimar Kisho Kurokawa tarafından yapılmış "Kazakistan'ın Yeni Başkenti Astana'nın Gelişim Planı" adlı master plan çalışması ve bir Cumhurbaşkanlığı kararnamesi olan "Astana'nın Çiçeklenmesi, Kazakistan'ın Çiçeklenmesi" adlı program doğrultusunda sürmekte olan gelişim süreci, kentin mevcut bölgelerinin yenilenmesinin yanında, yabancı yatırımcıyı çekmek amacıyla açılmış serbest bölgeler şeklinde organize edilmiş kentin yeni bölgelerini de kapsamaktadır. Sanayi yatırımı içermeyen bu plan çerçevesinde ağırlıklı olarak konut ve hizmet sektörü yatırımları yapılmakta, bu doğrultuda ortaya postmodernist eğilimlerin hakim olduğu, SSCB döneminden hayli farklı bir kentsel doku çıkmaktadır.

5. bölümde ise sonuçlar yer almaktadır. 2. bölümde çerçevesi çizilmiş günümüz kentleşmesi bağlamında, Astana’da yaşanmakta olan sürecin, bir “global kent” oluşumuna örnek olduğu görülmektedir. Bu oluşum, SSCB döneminin kentleşmesinden önemli farklar içermekte, bu çalışmayı desteklemek amacıyla yapılmış anket sonucunda, Astana’da yaşayanların bu değişimi benimsedikleri görülmektedir.

ESTABLISHMENT PROCESS OF A GLOBAL CITY: ASTANA

SUMMARY

The aim of the thesis is to make researches on the urban development of Astana, the new capital city of Kazakhstan, while making zoom into the concepts such as “today’s city, world and architecture”.

The titles of communication and transportation technologies started to be developed on 1950’s and after. However, after the deep economical crises of 1970’s, it was seen that the post-fordist production systems were spreaded from the western economies to all over the world, as in the aim of “re-constructing the capitalism”. It is also seen that, the effects of these developments on the life, shaped today’s living conditions. The natural effects of these conditions were reflected to cities; interactions inside and outside of the cities were also affected because of the starting of global scale movements of the capital. Thus, the physical structure of cities were also affected.

In the introduction, the main lines of the above statement are given. Thus, the place of Astana, which is the main title of the thesis, is defined. Today world’s economy is organised as a global web, on where, Astana is a re-constructed city, according to be a part of this web.

On the second chapter, the environment after 1970’s and its’ effects to city and architecture were studied under the lights of the concepts of post-industrial period and globalism. The “global economy web”, which is written above, gave a birth of a relation between cities. Thus, the cities on where this web is produced and controlled, and also global the cities on where this traffic is passed through, are structured. Shenzhen (China) and Dubai (UAE) can be given as examples of this developments. These cities are the “post-industrial” cities, on where “information and service sector” are dominant instead of “mass production”. Under these circumstances, the intellectual world was changed parallel to architecture and to other fields in 1970’s. Thus, a new era was began, where modernism lost its’ effects

and instead of them, a new eclectic-architecture became dominant, which was affected from history, popular culture and etc. USSR's Astana, started to be re-shaped under these statements, just like the many other cities of the world.

To understand the physical changing of Astana easily, on the 3rd chapter, the main lines of the USSR architecture and urban planning and also the soviet urbanisation on Kazakhstan are given. On USSR period, it is seen that, Kazakhstan was a place of huge scale industrial investments. Therefore, its' population was increased. House standardization and environmental greening were two very important titles on soviet cities, where different functions were set on different parts of orthogonal planning system. Kazakhistsans' extreme climate is also affected its' architecture and urban planning. The condominiums on cities are settled down on "microregions", which are "housing islands" planned under the influences of Le Corbusier's projects.

In the chapter 4, the physical specialities of pre-capital identity of Astana, the reasons of to be chosen as the new capital city of Kazakhstan, and finally the developments on the capital city of Astana will be discussed detailly. Just after the independence-day of Kazakhstan, it is seen that the president Nazarbayev would like to be constructed a new capital city, to reform the country image after USSR's period, to gain acceleration to international investments on the country, and etc. "The development plan of the new capital city of Kazakhstan" named new-master plan of Astana is designed by Kisho Krukawa, a very famous Japan architect. With this new master planned and "the blooming of Astana is blooming of Kazakhstan" named governmental decision signed by president, the already existed parts of the city are re-shaped and new areas with free-zone identity are opened to have the international investments on. It is seen that, these areas are organised only for condominiums and service sector, not for industrial investments. Thus, the new post-modernist urban developments on the city is totally different from the USSR cities.

In the last chapter, the process of "searching a place" on the "global arena" of Astana will be defined. Also, this chapter has the results of reports, which were made to have a zoom on the feelings and the thoughts of Astanas' citizens, comparing Astanas' two different identity, on USSR period and as a today's Kazakhstan new capital city.

1. GİRİŞ

1950’li yıllardan bu yana yaşanmakta olan bir dizi ekonomik ve teknolojik gelişmenin, önemli toplumsal değişimlere sebep olduğu açıktır. 1970’lerden itibaren, kentlerin fiziksel ve sosyal yapısını, dolayısı ile de günlük hayatı güçlü bir biçimde etkilemiş bu değişim süreci, aynı dönemden itibaren entelektüel ortamda da geniş biçimde tartışılmış, söz konusu süreç düşünce dünyasında da önemli değişimlere yol açmıştır.

Bu süreç, ilerleyen bölümlerde ele alınacak kavramlardan biriyle (global, post endüstriyel, postmodern), ya da herhangi bir diğer kavramla tanımlanırsa tanımlansın, her şeyin (sermaye, mal, iş gücü, bilgi, kavram,...) dünya ölçeğinde ve büyük bir hızla hareket ettiği, aynı hızla da tüketildiği bir süreçtir. Gelişen teknoloji, değişen üretim biçimleri ve dolayısıyla değişen düşünce/değer sistemleri ile bu süreç arasında çift yönlü bir ilişki vardır. Sürecin oluşturduğu çoğulcu ortamda, ideoloji, üst anlatı, gelenek gibi kavramlar sorgulanabilmekte, bu kavramlar sorgulanıp güçsüzleştikçe de süreç toplumlara daha kolay ve çabuk nüfuz edebilmektedir.

Kentler ise, kaçınılmaz olarak, bütün bu sürecin ve değişen ilişkilerin mekanıdır. Bu süreç ve sürecin nesneleri kentlerde üretilir ve kentlerde tüketilir. Hatta artık kentlerin, “süreci üreten” ve “süreci tüketen” kentler olarak iki gruba ayrıldığı görülmektedir. Süreci üretecek güce sahip olmayan toplumlar, başka bir deyişle çevre ülkeleri, sürecin tüketileceği kentler inşa ederek söz konusu sürece dahil olmaya çalışmaktadırlar. Çünkü ülkelerin bu sürece dahil olmadan yaşama şansları kalmamaktadır.

Bir sonraki bölümde geniş bir şekilde ele alınacağı gibi, bir dizi Asya ve Orta Doğu kenti, 1970’li yıllardan beri, ülkesel düzeydeki politikalar çerçevesindeki çabalarla bu sürece katılmaya çalışmaktadırlar. Bu çaba, global ölçekte hareket etmekte olan sermayeyi ve beraberinde geleceği ümit edilen yüksek hayat standartlarını cezbetme

abasından başka bir Őey değildir. Fakat bu çok kolay bir iş değildir. Bu amaçla ortaya çıkan kentlerin sayısı arttıkça rekabet de artmaktadır.

Bu amaçla yola çıkan kentler büyük, pahalı, konforlu ama en önemlisi farklı ve çekici olmak zorunda olan mimari objelere sahip olmalıdır. Ulaşım ve haberleşme altyapıları hem söz konusu global hareketliliğe, hem de post endüstriyel üretim biçimlerine uygun olmalıdır. Hizmet sektörü, her türlü ihtiyaa cevap verebilmelidir. Bütün bunların olabilmesi için uzun vadeli planlar yapılmalı, bir yandan kent inşa edilirken bir yandan tanıtımı yapılmalı, yabancı yatırımcı kentten haberdar edilmeli, dahası kente geldiği zaman yaşaması ve çalışması için gerekli her Őey hazırlanmış olmalıdır.

Doğaldır ki, bir kenti bu ekonomik dolaŐıma dahil etmek ve bunun getireceği fırsatlardan (oğu zaman ülke çapında) yararlanabilmek için ciddi bedeller odenmesi gerekmektedir. Bu bedel zaman zaman sadece maddi olmamakta, toplumlar ani olarak karŐılaŐtıkları değişimler karşısında önemli kimlik problemleri yaŐayabilmektedir.

Kazakistan' ın yeni başkenti Astana'da olanlar da yukarıda anlatılanlardan farklı değildir. Bu çalışmanın amacı hem yukarıda sözü edilen süreci irdelemek, hem de bu sürecin Astana'daki gerçekleŐme biçimini incelemektir.

Bu doğrultuda, bu çalışma kapsamında seçilmiŐ postmodernizm, post endüstriyel dönem ve globalizm kavramları ile günümüz kent ve mimarlığını biçimlendiren süreç tanımlanacaktır. Postmodern eğilimlerin fiziksel yapısını Őekillendirdięi günümüz kentlerinin, post endüstriyel üretim biçimleri, enformasyon ve merkez-evre iliŐkisi paralelindeki "dünya kenti-global kent kavramları" ile tanımlandığı söylenilebilir. Daha ileride geniş biçimde ele alınacağı gibi, bu çalışmada, "dünya kenti" terimi, uluslararası ekonomik trafiğin yönetildiği kentleri tanımlamak için kullanılırken "global kent" terimi, daha çok evre ülkelerinin sahip olduğu, uluslararası ekonomik trafiğin "içinden geçtiği" kentleri tanımlamak için kullanılmıŐtır.

Astana, SSCB döneminin önemsiz bir tarım kenti iken, 1997 yılında, çok büyük petrol ve doğal gaz rezervlerine sahip bir ülkenin baş kenti olmuş, bunun sonucu olarak da büyük bir değişim sürecine girmiŐtır. Bu süreçte kent, Kurokawa gibi

popüler bir isme yeniden planlatılmış, yabancı yatırımcılara önemli kolaylıklar sağlayan serbest bölgeler kurulmuş, çok sayıda yönetim, konut, ticaret, ofis vs. binasının yanında, yine bir Kurokawa projesi olan yeni havaalanının inşasına başlanmıştır. Bazı diğer projelerde de görüleceği gibi, bu projenin “Hi-tech bir Kazak çadırı” şeklinde yorumlanmasının, yukarıda sözü edilen kimlik problemine örnek teşkil ettiği görülmektedir.

İlerleyen bölümlerde detaylı olarak ele alınacak olan mevcut SSCB dönemi kentinin standart, gösterişsiz, modernist mimariden esinlenerek geliştirilmiş öğelerinin baskınlığında oluşmuş Astana’nın eski kentsel yapısına karşılık yeni şehir, postmodern eğilimlerin hakim olduğu büyük ölçekli inşa faaliyetlerine sahne olmaktadır. Özellikle konut konusunun üzerinde durulmakta, yeni, modern ve konforlu konutların inşasına devlet politikası düzeyinde önem verilmektedir.

Bir yandan da kent merkezindeki toprak değerlenmekte, bunun paralelinde yapılaşma yükselmekte ve yoğunlaşmakta, Sovyet döneminin kentsel peyzajı yavaş yavaş ortadan kalkmaktadır. Ana caddelerdeki, kentin kalabalıklaşması paralelinde değerleri her geçen gün artan yeşil alanlar da bu durumdan etkilenmekte ve sözü edilen alanlara ticari yapılar inşa edilmektedir. Bu çalışma kapsamında yapılmış anket çalışması, bu tip gelişmelerle yeni karşılaşmış, 13 yıl öncesine kadar sosyalist düzen içinde yaşayan Astanalılar’ın durumdan memnun olduğunu göstermektedir. Sözü edilenler doğrultusunda bu çalışma bir yanda da, modern/sosyalist mekanın, global/kapitalist mekana dönüşümünü gözlemlemektedir.

2. 1970 SONRASI MİMARLIK VE KENTLEŞMEYİ ETKİLEYEN KAVRAMLAR

2.1 Postmodernizm

İlk olarak 1975’de Charles Jenks tarafından kullanılan “Postmodernizm” teriminin anlamı üzerinde kesin bir ortak görüş yoktur [1]. Buna karşılık mimarlık da dahil olmak üzere bir çok entelektüel alanda, modernizme karşı üretilen düşünceleri adlandırmak için kullanılmaktadır [2].

Bir sanat tarihçisi olarak Gombrich postmodernizm için “öncülüğe önem vermeyen bir çeşitlilik”, “yeni bir üslup yerine yeni bir ruh”, “gelenekselden tamamen kopma eğiliminin önemini yitirmesi”, “katı işlevciliğe baş kaldırı” gibi tanımlar kullanır. Terimin anlamı üzerindeki tartışmalardan söz eder ve esas olarak “modernizmin ortaya çıkardığı kimi değerlere olan tepki” olduğunu söyler [1]. Postmodernizmin asıl tepkisinin, son birkaç yüzyıldır Batı toplumlarının geliştirdiği, merkezci, bilimi ve rasyonalizmi ön plana çıkartan tutuma karşı olduğu görülmektedir [2]. Bu bağlamda, Lyotard, “postmodern durum”u tanımlarken, “merkezlerin ölümü” ve “üst anlatılara duyulan kuşku” kavramlarını kullanır [3].

Jenkins bu kavramları şu şekilde açıklamıştır; “Çeşitli merkezlerin ayrıcalıklı olduğunu varsayan, (örneğin, Anglo merkezli, Avrupa merkezli, etno merkezli, cinsiyet merkezli, akıl merkezli) bütün eski düzenleyici çerçeveler, artık meşru ve doğal değil, evrensel olmaktan uzak, tersine son derece özgül bir takım çıkarların eklemlenmesi açısından yararlı, geçici kurmacalar olarak görülmektedirler. Üst anlatılara karşı kuşkuculuk ise, batılı gelişmelere anlamlar kazandıran bu büyük yapılandırıcı (metafizik) öykülerin canının çekildiği, hayatiyetlerini yitirdikleri anlamına gelmektedir ” [4]. 19. yüzyıl sonunda başlayan süreçte “akıl ile bilimin temelleri oyulmuş”, onlara dayanan Aydınlanma projesi ve tüm liberalizm, hümanizm, Marksizm ve bunun gibi söylemler önemlerini yitirmişlerdir [4]. Jenks,

“Çok şükür ki, günümüzde batı toplumunu hiçbir gelenek tek başına etkilememektedir” demek, bu durumun diğer bir etkisi olarak hararetli gelenek savunucularının da ortaya çıktığını vurgulamaktadır [5].

Harvey, “Postmodernliğin Durumu” adlı eserinde bir çok farklı kaynaktan tanım vermekte terimin anlamının tartışmalı olduğunu vurgulamaktadır. Görsel sanatlar alanından, “kasıtlı derinlik yokluğu”, “sarsma estetiği” gibi tanımlar gelen postmodernizmin, “aydın alanı günlük alana yaklaştıran” mimarlık için önemli olduğunu belirtir. Bu bağlamda önemli çıkış noktası yine modernizmdir ve postmodernizm, “modernizmin dünyaya bakışının yeknesaklığına yönelik meşru bir tepki”dir [6].

Mimarlıkta postmodernizm genellikle, 1970’lerin ortasından itibaren görülmeye başlanan, farklı dönemlerin tarzlarına ait öğeleri, çoğunlukla da ironik bir şekilde bir araya getiren eklektik tarzı tanımlamak için kullanılmaktadır (Bknz. Şekil2.1) [2]. Fakat, daha önce de değinildiği gibi, bu tarzı ortaya çıkartan sürecin, diğer alanlarda olduğu gibi mimarlıkta da, modernizm eleştirileri ile geliştiği görülmektedir. Başka bir deyişle mimarlık ortamı, 1970’lerden itibaren modernizm “üst anlatısı”na kuşkuyla yaklaşmıştır.

Şekil 2.1. Piazza d'Italia, New Orleans, 1979, Moore-Perez Associates [5].

Örneğin Venturi ve Rossi, modernizmin “biçim işlevi izler” sloganını eleştirmiş ve modernizmin tarihi dışlayan yaklaşımına karşı her iki mimar da tarihi Avrupa kentlerinden etkilenmiştir [7]. Bununla beraber Venturi dikkatini, Amerikan kentlerindeki ticari-popüler biçimlenişlere de yöneltmiştir [2]. Örneğin, Las Vegas kentinin büyük ve abartılı ticari levhalarının, Amerikan “otomobil merkezli yaşantısı” için seçilecek doğru mimari biçimler olduğunu, buradan doğacak süsleme anlayışının, süslemeden kaçınırken tüm strüktürü süslemeye dönüştüren modernizmden daha makul olacağını savunmuştur (Bknz Şekil 2.2) [2]. Venturi’nin bu düşünceleri postmodern mimarlık üzerinde etkili olmuş ve bu doğrultuda ortaya, “tüketici yönelimli, kitch” olarak nitelenen bir estetik çıkmıştır [2].

Şekil 2.2. Las Vegas’da, bir cadde üzerindeki levhalar [5].

Jenks, sadece makine estetiğinin varolduğu ve çoğulculuktan hoşlanmayan modernizme karşı bugün, post modernizmin çoğulculuktan yana olan ortamında, herhangi bir mimari estetiğin, herhangi bir yaşam tarzını destekleyebileceğini savunmaktadır [5]. Jenks’e göre günümüzün post endüstriyel kentlerinde yaşanan çok kültürlülük ve doğurduğu stil çeşitliliği kente anlam katmaktadır. Buna karşılık, söz konusu çoğulculuk ortamında stiller genelde kısa ömürlü olmaktadır. Postmodern mimarlığın merkezinde çoğulculuk ve karmaşıklık olmasına karşın, tarihselcilik, kavramsalcılık, eklektisizm gibi bir çok kavramı içerebilmektedir [5]. Daha önce de değinildiği gibi, artık geleneklerin kontrol etmediği batı toplumunun çoğulculuğuna karşılık, ileride ele alınacak çevre ülkelerindeki gelişim sürecinin çoğulculuğu kendini, geleneksel kültür ile batı kültürünün sentezi şeklinde gösterebilmekte, mimari ürünlerden her iki kültüre ait öğeleri birlikte içermesi beklenebilmektedir.

2.2 Post Endüstriyel Dönem ve Enformasyon Çağı

Temel olarak “post endüstriyel” terimi, 50’li yıllardan sonra, enformasyon teknolojilerinin yayılmasıyla ortaya çıkmış toplumsal ve ekonomik ilişkilerin genel durumunu tanımlar [8]. Ek olarak, post endüstriyel toplumlar mal üretimi yerine, enformasyon, servis sektörü ve yüksek teknolojinin baskın olduğu toplumlardır [9]. Bir önceki bölümde de görüldüğü gibi, “Post endüstriyel” ve “postmodern” terimlerinin tanımlamaları arasında benzerlikler vardır [10]. Fakat “post endüstriyel” teriminin daha genel bir toplumsal ve ekonomik süreci tanımladığı söylenilebilir. Doğal olarak bu süreç globalizm kavramıyla da ilişkilidir. Bir sonraki bölümde daha geniş bir biçimde ele alınacağı gibi globalizm, post-endüstriyel üretim biçimleri ve enformasyon teknolojileri ile karakterize olmaktadır. Bir başka deyişle post endüstriyel dönem, merkez ekonomilerinin, fordizme karşılık post fordist üretim biçimleri ile üretimi global ölçeğe yayarak, kendilerinin simge üretimi ve finans sektörü gibi “kontrol” mekanizmalarını yönettikleri bir dönemdir.

Postmodern çağın yeni ekonomik ilişkileri ve yeni üretim biçimleri, modern çağın belirleyicisi makine teknolojisi yerine, genellikle silikon ve yazılım teknolojileri tarafından belirlenmektedir [8]. Dolayısı ile, sanayi devrimi sonucu ortaya çıkan yeni üretim biçimleri ve ekonomik ilişkilerin geleneksel kenti değiştirmesi gibi, söz konusu yeni teknolojiler ile değişmekte olan üretim biçimi ve ekonomik ilişkilerin mevcut kentleşmeyi etkileyeceği beklenmelidir. Bu doğrultuda, endüstrileşme ve karakteristiği olan makine kavramlarının modern dönemin mimarlık ve şehirciliğini etkilemesi gibi, post endüstriyel dönem ve karakteristiği olan bilgisayar, postmodern dönemin mimarlık ve şehirciliğini etkilemektedir denilebilir. Bu etki “modernin makine kentine karşılık postmodernin bilgisayar kenti” şeklinde tanımlanabilir [11].

Günümüz mimarlık kuramcıları tarafından, sözü edilen post endüstriyel “bilgisayar-enformasyon kenti”nin çerçevesi çizilmeye çalışılmaktadır. Söz konusu durum, ortaya çıkardığı yeni ihtiyaç ve kavramlarla, bilinen ilk planlanmış kent olan Milet’le, planlamacısı Hippodamos ise yeni “e-şehir” için çalışan günümüz tasarımcılarıyla karşılaştırılmaktadır [12]. Hippodamos’un yeni ihtiyaçlar doğrultusunda grid sistemi icat etmesi gibi, enformasyon teknolojisinin doğurduğu yeni ihtiyaçlara uygun toplumsal mekanların “yeniden icat edilmesi” gerektiği söylenmektedir [12].

Bu bağlamda ortaya çıkmış “cyber space” ve paralelindeki bazı kavramlar günümüz mimarlığını etkilemektedir. Bu etkinin, birincisi fiziksel mekan üzerinde, ikincisi ise sayısal teknolojiler sayesinde ortaya çıkan ve enformasyon teknolojileri ile paylaşılan sanal mekan üzerinde olmak üzere iki yönü olduğu söylenilebilir.

Cyber Space (siber mekan) teriminin, genel olarak dijital olarak üretilmiş (sanal) mekan ve ilişkileri tanımladığı söylenilebilir. Yeni teknolojilerin sağladığı iletişim ağları ve özellikle internet insanlara, bu ağ üzerinde bankacılık, alışveriş gibi, bir kentin sağladığı imkanları sağlamaktadır. İnsanlar internetin sağladığı mekanlarda buluşmaktadır. Bu sebeple siber mekan, “merkezi olmayan dev bir megapolis” olarak da tanımlanmaktadır [13]. Doğal olarak, insanların kullandığı her mekan gibi siber mekan da mimarlığın konusu haline gelmektedir. Siber mekanın mimari bir mekan olduğu ve kendine ait bir mimari tarzı olduğu iddia edilmektedir [13]. “Liquid Architecture (akışkan mimarlık)” olarak adlandırılan bu tarz, gerçek dünyanın kurallarından (örneğin yer çekimi gibi) bağımsız olmalıdır [13]. Günümüzde internette, sanal cadde ve meydanları olan, her internet kullanıcısının seçeceği kimlik ve sanal görünümle ziyaret edebileceği “sanal şehirler” bulunmaktadır [14].

Enformasyon teknolojilerinin fiziksel kent üzerinde de olası etkileri tartışılmaktadır. Su alt yapısı bulunmayan bir kentteki toplanma mekanı olan çeşmenin, kentlerde su altyapısı geliştikçe önemini yitirmesine benzer bir şekilde, haberleşme alt yapısının gelişmesiyle insanların sanal ortamda görüşmeyi tercih etmesi ve günümüz sosyal mekanlarının çekiciliğini yitirmesi mümkündür [15]. Bir başka örnek olarak, “elektronik siparişli dağıtım” sistemi ile internet üzerinden verilecek siparişlerin, şehir dışındaki büyük depolardan siparişin verildiği adrese teslim edileceği, böylelikle şehirlerde satış amaçlı yapılara ihtiyaç olmayacağı öngörülmektedir [12].

2.3. Globalizm, Esnek Sermaye Birikimi ve Global Kent/Dünya Kenti Kavramları

Globalizm, programlı küreselleşme ya da ulusal sınırları olmayan bir dünya vizyonu olarak tanımlanabilir [16]. Fakat, söz konusu sınırları olmayan dünya vizyonunun, ekonomik olarak güçlü batı ülkelerinin çıkarları doğrultusunda şekillendiği söylenilebilir. “Globalizasyon, daha çok küresel batılılaşma olarak algılanmaktadır” [17]. Bu durum mimarlığı ve kentleşmeyi de, farklı şekillerde etkilemektedir.

Globalleşme süreci, kapitalizmin, yeni teknolojiler ve üretim biçimleri ile, dünya ölçeğinde yeniden yapılanması olarak da algılanmaktadır. “Günümüz kapitalizminde yaşanan ve kısaca ‘post-fordizm’ olarak adlandırdığımız dönüşümler ile kapitalizmin coğrafi yapılanmasında önemli değişiklikler olmuş, hem kentlerin iç yapıları, hem de kentleri birbirine bağlayan ve birbirinden farklılaştıran ilişkiler ağı kökten bir biçimde değişmiştir” [18]. “Kapitalist bir birikim tarzının, fordizmin, yaşadığı buhran, yeni bir tarzın, post-fordizm ya da esnek birikim tarzının doğuşuna yol açmıştır. Adının da işaret ettiği üzere, sanayide post-fordist yeniden yapılanma beraberinde coğrafi, zamansal ve örgütsel bir esneklik getirmiştir” [19]. Bu süreç sonunda özellikle otomotiv endüstrisinde, üretimin dünya ölçeğine yayıldığı görülmektedir [20]. Bunun yanında, Işık’ın da değindiği gibi kentsel ilişkiler değişmiş, bu yeni kapitalist organizasyona uygun, “global kontrol” ve “bölgesel kontrol” işlevlerine sahip kentler ortaya çıkmıştır, denilebilir.

Ayrıca, haberleşme imkanları, hem uluslararası sistem içerisinde olan, hem de bölgesel kaynakları kontrol eden kentlerin oluşmasına katkıda bulunmuştur [21]. Bir kentte bulunmakla, yoğun bir enformasyon ağı içinde bulunmak eş anlamlı hale gelmiştir [21]. “Ağ (network)” biçiminde örgütlendiği söylenen uluslararası sermaye trafiği, bu ağ sayesinde dünya ölçeğinde hareket edebilmekte ve yine bu ağ sayesinde, giderek yoğunlaşmakta olan trafiğin kontrolü mümkün olmaktadır [22]. Bir önceki bölümde söz edilen teknolojiye son gelişmelerle ulaşım ve haberleşme maliyetlerinde düşüşler yaşanmış böylelikle ulaşım ve haberleşme ile kurulu bu ağ daha efektif hale gelmiş, dolayısı ile “sermayenin mekandaki hareketliliği” artmıştır [18].

Yukarıda sözü edilen iki birbirine bağlı gelişme sonucu ortaya çıkan “sermayenin global hareketliliği” ya da “esnek sermaye birikimi” olgularının, ülkesel ve bölgesel ölçekteki etkilerinin yanında, kentsel mekana ve kent kavramına da etkileri olmuştur [18, 19]. Söz konusu etki, “global kent-dünya kenti” kavram çifti ile açıklanabilir. Genel olarak dünya kenti, uluslararası mal, üretim, bilgi, sermaye vs. “trafiği”nin kontrol edildiği kentleri tanımlarken global kent, söz konusu trafiğin “içinden geçtiği” kentleri tanımlamaktadır [22].

Ercan’ın, Freidman’ın “The World Hypothesis” eserinden aktardığı şekliyle, dünya kentleri kültürel malların ve sembolik hiyerarşinin üretildiği mekanlardır.

Global kentler ise “meta, para ve imgelerden oluşan trafiğin yoğunlaştığı ve bu anlamda bu trafiğin (kapitalist ilişkilerin) alt birimlere/mekanlara iletilmesini kolaylaştıran mekanlardır. Dünya kentleri kontrolün merkezi olduğu ölçüde sınırlı sayıda iken global kentlerin sayısı kapitalist ilişkilerin gelişmesine bağlı olarak hızla artış göstermektedir” [22]. Buna karşılık Sassen, sözü geçen “kontrol merkezi” kentleri “global kentler” olarak adlandırmaktadır [21]. Uluslararası şirketlerin merkezlerinin ve yatırımlarının yoğunlaştığı New York, Londra ve Tokyo, sözü edilen trafiğin kontrol edildiği kentlere örnek olarak verilebilir [22]. Trafiğin içinden geçtiği kentler ise genellikle, “ihracat-işleme merkezleri” ve “deniz aşırı bankacılık merkezleri” olarak belirlemektedirler [21].

“.....kentler uluslararası sermayeyi çekmek, sermayenin global ölçekte dolanımındaki görelî konumlarını değiştirebilmek için birbirleriyle kıyasıya rekabete girişmişlerdir. Bu noktada da kentlerin kendilerini diğerlerinden farklılaştırma çabaları, deyim yerindeyse ‘kentlerin pazarlanması’ faaliyetleri gündeme gelmiştir” [18]. Günümüzde giderek artan söz konusu sermaye dolanımından pay kapabilmek, başka bir deyişle bir “global kent”e sahip olmak amaçlı ve genellikle çevre ülkelerinde görülen bu olgu, ölçeği kent boyutuna varan inşa yatırımları şeklinde gerçekleşebilmektedir. Sözü edilen “farklılaştırma” ve “pazarlama” çabaları genellikle postmodern yapılaşmaları beraberinde getirmekte ve kentler “gösteri alanı” haline gelmektedir [18]. Sözü edilen süreçte, uluslararası ekonomide ülkeler yerine kentlerin ön plana geçtiği görülmektedir.

Günümüzde bir dizi Asya ve Ortadoğu kenti, hükümetlerin finanse ettiği projeler kapsamında dünyaca ünlü mimarlar tarafından yeniden planlanmakta ve bu kentler büyük ölçekli yapı faaliyetlerine sahne olmaktadır. Bu kentlerde bir yandan da, yukarıda sözü edilen pazarlama çabaları bağlamında “simge yapı”lar oluşturulmaya çabalanmakta, kent imajı bu yapı ile bütünleştirilmekte ve kentin tanıtımı bu yapılarla yapılmaktadır. Örnek olarak Şenzen (Çin Halk Cumhuriyeti), Dubai (B.A.E.) ve Astana (Kazakistan) kent planlamaları ile, bu kentlerdeki bir dizi prestij yapılaşması verilebilir.

Şenzen, Çin Hükümeti’nin reformlarından sonra, yabancı yatırım çekmek amacıyla ilan edilen dört serbest bölgeden biridir [23]. 1979’da serbest bölge ilan edilmiş Şenzen’in, ucuz toprak, ucuz işgücü ve düşük vergilerle yabancı sermaye ve sanayiye

çektiği söylenmektedir [24]. Başkan Jin Zemin tarafından, Şenzen'in dönüşümünün şekli "bir işçiler yerleşiminden, hi-tech metropolis, uluslararası sermaye pazarı, ticaret ve turizm merkezine" olarak bildirilmiştir [24]. Çin'in hükümet kontrollü ekonomik modernizasyonu, "global ekonomi ağı"ndan bağımsız düşünilemeyecek bir kentsel gelişmeye önderlik etmektedir [23]. Şenzen ve Çin'in diğer serbest bölgelerinin, global yatırım aktivitelerini çekebildikleri ve global ekonominin parçaları haline geldikleri söylenmektedir [23].

Benzer biçimde Kazakistan'ın yeni başkenti Astana da, "yabancı yatırımcıyı çekmek" amacıyla oluşturulmuş altı serbest bölgeye sahiptir. İleride geniş bir biçimde ele alınacağı gibi, Asya ve Avrupa'nın, coğrafi olarak merkezinde bulunan kentin, iki kıta arasındaki trafiğin önemli bir noktası olması amaçlanmaktadır.

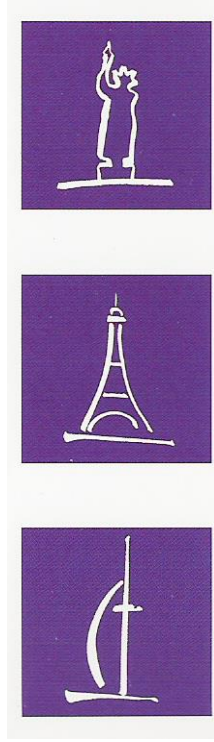
Bir başka örnek olarak Dubai'de de, siyasi erk, kenti "dünyanın iş merkezi" haline getirmek için yatırımlar yapmaktadır (Bknz. Şekil 2.3) [25]. Dubai'nin, yapılan ulaşım altyapısı yatırımları ve dikkatli planlama ile "petrol ihraç eden bir şehir devleti" kimliğini aşarak, ticaret ve turizm gibi bir çok alanda dünyanın önemli bir kenti haline geldiği söylenmektedir [25]. "Dubai petrol gelirini, dünya kalitesinde bir finans merkezi haline gelmek için kullanmaktadır." [25]. Bu amaç için yapılan kent master planları, yüksek yapılaşma bölgelerini, geniş çaplı bir kara yolu ağını ve yüksek teknolojiye sahip haberleşme sistemlerini içermektedir [25]. 1985'de açılan serbest bölgedeki yatırımcıların tamamı yabancıdır [25]. Bu yatırımcılardan vergi alınmamakla beraber, enerji, konaklama ve haberleşme gibi hizmetler ücretsiz sağlanmaktadır [25]. Dubai'de 1996-99 tarihleri arasında inşa edilen "Burj-Al Arab" oteli ise, daha önce sözü edilen "kent imajının üretimi" konusuna iyi bir örnektir. Son yılların en popüler yapılarından biri olan otelin, kentin tanıtımına tartışılmaz bir katkısı olduğu söylenilebilir (Bknz. Şekil 2.4). Projenin mimarı Tom Wright'ın eskizinden de anlaşılacağı üzere yapı, Avrupa ve A.B.D. kentlerinin sahip olduğu simge yapılara benzer biçimde, Dubai'nin simgesi olması amacıyla tasarlanmıştır (Bknz. Şekil 2.5) [26]. Yukarıda anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere, ekonominin ağ biçiminde globalleşmesinin kentleşme üzerinde önemli etkileri olmuştur.

Şekil 2.3. Dubai Şeyhi, Dubai Belediye Başkanı ve Dubai Prensi yeni master planı inceliyor [25].

Şekil 2.4. Burj Al Arab Oteli, Dubai, WS Atkins and Associates [26].

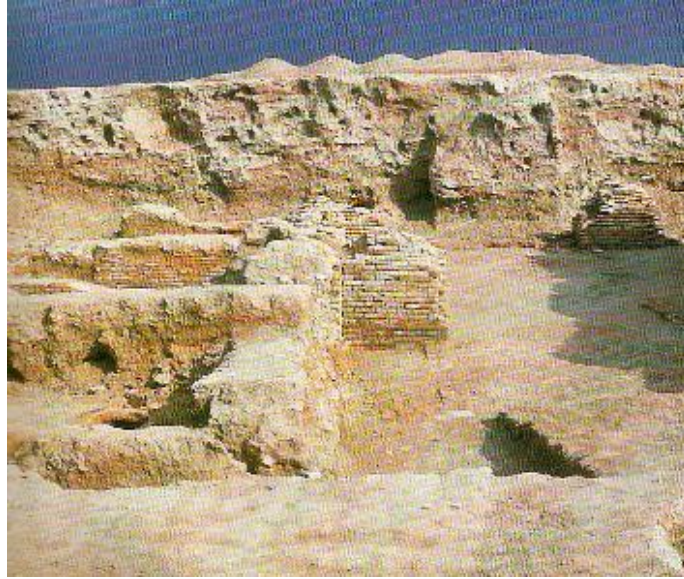
Şekil 2.5. Mimar Tom Wright'ın eskizleri [26].

Ek olarak, 1950'lerden beri batı toplumlarının önemli bir özelliği olan tüketimin “meta”larının, “çevre”nin merkez ülkeleri için çok kolay ulaşılabilir olduğu globalizm ortamında, yerelliklerden üretildiği gözlenmektedir [22, 27]. Bütün kavramların hızla tüketilip sıradanlaştığı batı ülkeleri, 1970 sonrası, tüketimi sürdürmek, krizi aşmak [22] için yeni, farklı kavramlar üretmek zorunda kalmıştır [27]. Bu bağlamda çevre, önemli bir kaynaktır [27]. Yerel müzik, yerel damak tadları vs. globalleştirilmiş, bir başka deyişle “farklılıklar üretilmiştir” [22]. 60'larda başlayan süreçte etnik müziğin gündeme gelmesi gibi, mimarlıkta da benzer dönemlerden itibaren bölgesel mimarlığın gündeme geldiği söylenilebilir. Mimarlık teorisi genellikle merkez ülkelerinin kaynakları tarafından yazılmakta ve bir çok konuda olduğu gibi mimarlıkta da çevre ülkelerindeki gelişmeler dünyaya merkez kaynakları üzerinden bildirilmektedir. Dolayısı ile merkez çevreyi nasıl betimliyorsa bu, çevrenin tanımı haline gelmektedir [28]. Başka bir deyişle, merkez tarafından mimarlıkta da farklılık üretilmiş olmaktadır. Bu bağlamda Ağa Han ve benzeri ödüller, farklı olanı ödüllendirmek suretiyle, merkez ve çevre arasındaki farklılığı güçlendirmek için kullanılan araçlardır [28].

Dubai için ve ileride de değinileceği gibi Astana için yapılmış master planların amaçları arasında, “lkenin ya da kentin kültürüne saygılı bir gelişim” belirtilmiş, her iki kentte de yapılacak yeni binaların ülkelerin kültürlerinden öğeler taşıması talep edilmiştir. 2.1 bölümünde de değinilen bu durumun yukarıda değinilen durumla paralellikler gösterdiği görülmektedir. Merkezin ürettiği bu farklılık, bir yandan evre ülkeleri tarafında da talep edilmektedir.

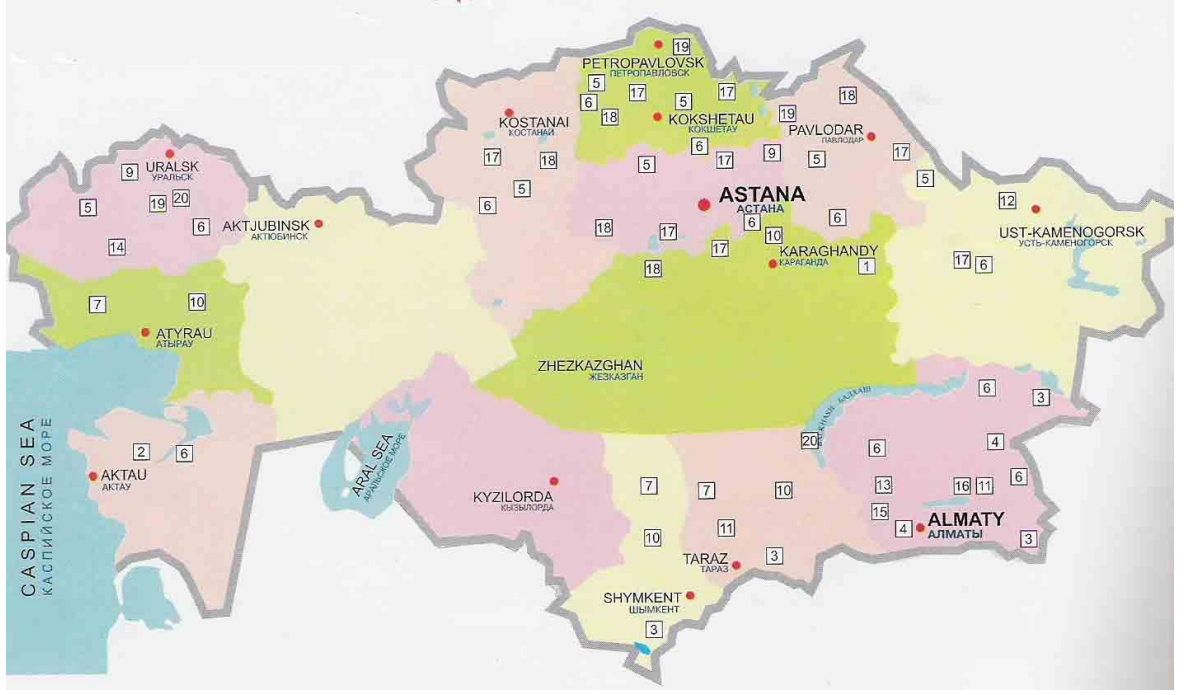
3. SSCB DÖNEMİ ŞEHİRCİLİĞİ VE KAZAKİSTAN'DA KENTSEL GELİŞİMİN TARİHİ

Günümüz Kazakistan topraklarındaki ilk şehirler, güney bölgelerinde, M. S. 10.-12. yüzyıllar arasında kurulmuştur. En önemlileri Taraz ve Otrar olan bu şehirler, Moğol istilaları sonucu büyük ölçüde hasar görmüş ve bölgede kentleşme durmuştur [29, 55]. Bu istilalar sonrası Kazak etnik grubunun bir birlik oluşturma süreci gecikmiş, sözü geçen bölgede bir çok göçebe grup ortaya çıkmıştır [55]. Bölgedeki Kazak hakimiyeti ancak 15. yüzyılda sağlanmış, fakat bölge 18. yüzyılda Rus İmparatorluğu tarafından ilhak edilmiştir [55].

Şekil 3.1. Otrar şehri kalıntıları [55].

Kazakistan topraklarında gelişmiş anlamda şehirleşme, 19. yüzyılda, Rus İmparatorluğu zamanında başlamıştır, denilebilir. Savunma yapılarının çevresinde ve daha çok küçük ticaret yerleşimi kimliği ile başlayan bu süreç, sanayi kentleşmesine dönüşmüştür [29]. Bu dönemde Rus İmparatorluğu'nun kolonizasyon politikaları sonucu Kazakistan topraklarındaki Rus nüfusu 1917 yılında % 42'ye ulaşmıştır [55].

Şekil 3.2. Kazakistan Haritası [55].

Devrim öncesinde, Rus İmparatorluğu dönemi mimarisinde görülen ve “modern stil” olarak adlandırılan tarz, rus verneküler mimarisinden etkilenmiştir [76]. 1910’dan itibaren, “açıklığı, güzelliği ve abartısız süslemesiyle”, kültürel miras ve modernite arasında ideal köprü olduğu düşünülen neo klasisizm tercih edilmeye başlamıştır [76].

Bu dönemde Kazakistan’da binalar harman tuğlası ile inşa edilmiştir [29]. Boya ve cam kullanılmasına karşılık cephelere özen gösterilmemektedir [29]. Konutlarda tesisat bulunmamaktadır [29]. Merkezinde kilise ya da cami bulunan kentler grid biçiminde gelişmiştir [29]. Deri, bira, şarap ve yağ sanayinin geliştiği şehirlerde okul, hastane, ticaret ve demiryolu binaları inşa edilmiştir [29].

Glaudinov’un aktarışıyla, “Ekim devriminin zaferi ve 26 Ağustos 1920’de Kazakistan Sovyet Cumhuriyeti’nin kuruluşu, Kazak halkının hayatını değiştirmiştir” [45]. SSCB döneminde mevcut kentler büyümüş, Komünist Parti’nin politikaları doğrultusunda Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’nde büyük ölçekli endüstri tesisleri kurulmuş ve yeni kentler inşa edilerek kentsel nüfus arttırılmıştır [29, 55]. Bu dönemde de Kazakistan’a, Sovyetler Birliği’nin bir çok bölgesinden göçler olmuş ayrıca ülkenin bir çok farklı bölgesinden azınlıklar Kazakistan topraklarına sürülmüştür [55].

3000 ila 5000 nüfuslu yerleşimler hızla şehirleşmiştir. 1920-28 yılları arasında 22 şehirde toplam 500.000 nüfus yaşarken bu rakam, 1942-55 arasında 39 şehirde 3.400.000 nüfus olarak değişmiştir. 1961-69 yılları arasında 70 kentin imar planı yapılmıştır. 1970’ de, Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’nin 50. yılında, 80 şehirde ülke nüfusunun % 50’si yaşamaktadır. 1980-90 aralığında 20 yeni şehir daha inşa edileceği ve kentsel nüfusun 10.000.000’u aşacağı öngörülmüştü [29].

Sovyetler Birliği döneminde kent planlama kararları, birliğe dahil tüm ülkelerin toplumsal ve ekonomik durumu göz önünde bulundurularak alınmış ve halkın ekonomik gelişimi planın esas amacı olarak kabul edilmiştir [57]. Dönemin propaganda niteliği taşıyan mesleki metinlerinde, şehirciliğin sosyal yönünü SSCB ile bulduğu, daha önceleri düzensizliğin hakim olduğu, ayrıca SSCB kentinin “bilimsel olarak kanıtlanmış planlama, proje ve inşaat esasları” ile oluşturulurken, kapitalizmin hakim olduğu ülkelerdeki kentleşmenin “kaotik” olduğu söylenmektedir [57]. Yapılan kent planları ilgili bakanlıklar da dahil olmak üzere 30 kurum tarafından onaylanmıştır [29, 57]. Kentin genişleme perspektiflerini, genel inşaat prensiplerini, ulaşım, yeşillendirme ve alt yapı kararlarını içeren kent planları, şehircilik ve mimarlığın temel teknik dokümanları olmakla beraber aynı zamanda toplumsal ve ekonomik yanlarıyla birer politik belgedirler [57].

Sovyetler Birliği dönemi Kazakistan’ında, kentsel gelişime paralel olarak binalar da yükselmiştir, denilebilir. 1958’de şehirlerdeki binaların % 21’i tek katlı, %39’u çift katlı ve % 40’ı 3-4 katlı iken bu oranlar 1968’de, % 2,6’sı tek katlı, % 3,4’ü çift katlı, % 22,7’si 3-4 katlı ve % 71,3’ü 5 kat ve üstü olarak değişmiştir [29].

Sovyetler döneminin ilk yıllarında “akademik” bir mimari tarz hakimdir (Bknz. Şekil 3.3). Vkhutemas okulları ve konstrüktivizmin de etkili olduğu dönemde, toplu konut, endüstri ve kamu yapıları “tarihsel prototipleri”ne göre tasarlanmıştır. Sovyet Mimarlar Birliği’nin 1932’deki kuruluşuna kadar, konstrüktivizm ve modernizm düşüncelerinin baskın olduğu çeşitli mesleki oluşumlar görülmüştür. Sovyet Mimarlar Birliği’nin 1937 yılında yapılan toplantısında yeni inşa tekniklerini kullanmanın yanında, verneküler zenginlikler üzerinde çalışmanın gereği üzerinde durulmuş, konstrüktivizmin fakirliği ve artan eklektisizm eleştirilmiştir. Bu yıllarda mimar, heykeltıraş ve ressamlar projelerde beraber çalışmış, her Sovyet Cumhuriyeti kendi geleneksel süslemelerini modern binalarda ve modern malzemeye

kullanmıştır. 2. Dünya Savaşı sonrasında görülen kentsel rekonstrüksiyon çalışmalarında, hem büyüklük hem de stil olarak, eski ve yeni binaların uyumu dikkate alınmıştır [76].

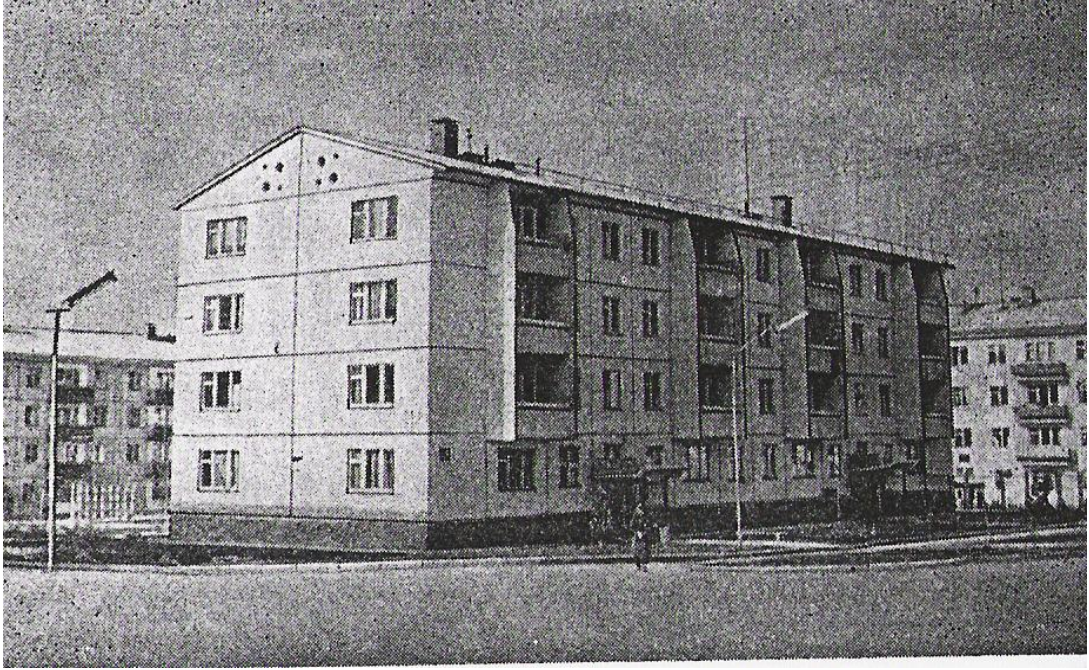

Şekil 3.3. Politeknik Enstitüsü, Vosnessensk, 1927-1932, Ivan Fomin [76].

Buna karşılık, 1954 yılında Moskova’da düzenlenen bir mimarlık kongresinde, dönemin başbakanı Nikita Kruçev tarafından, süslemeli binaların yüksek maliyetleri eleştirilmiştir. 1955 yılında Sovyet Komünist Partisi Merkez Komitesi, geçmiş yıllarda tercih edilmiş mimari üslupları kültürel mirasın bozulduğu olarak yorumlamış, endüstrileşme ve yapı sürecindeki mekanizasyonun ulusal öncelikler olduğuna karar vermiştir. Böylelikle modernizm akademik stilin yerini almış, 50 ve 60’lı yıllar boyunca toplu konut standardizasyonu mimarlığın en önemli konusu olmuştur. 1970’li yıllarda ise, projelerde mimar ve sanatçılar tekrar beraber çalışmaya başlamış, 1930’ların lokal süsleme öğelerini modern yapılarda kullanma anlayışı tekrar uygulama fırsatı bulmuştur [76].

Moskova Mimarlık ve Şehircilik Enstitüsü tarafından hazırlanan tip konut projeleri tüm Sovyet kentlerinde uygulanmıştır (Bknz.Şekil 3.4). Dönemin konut politikaları uyarınca en hesaplı konutlar 4-5 katlı ve asansörsüzdür. 50’li yıllarda 8-14 katlı,

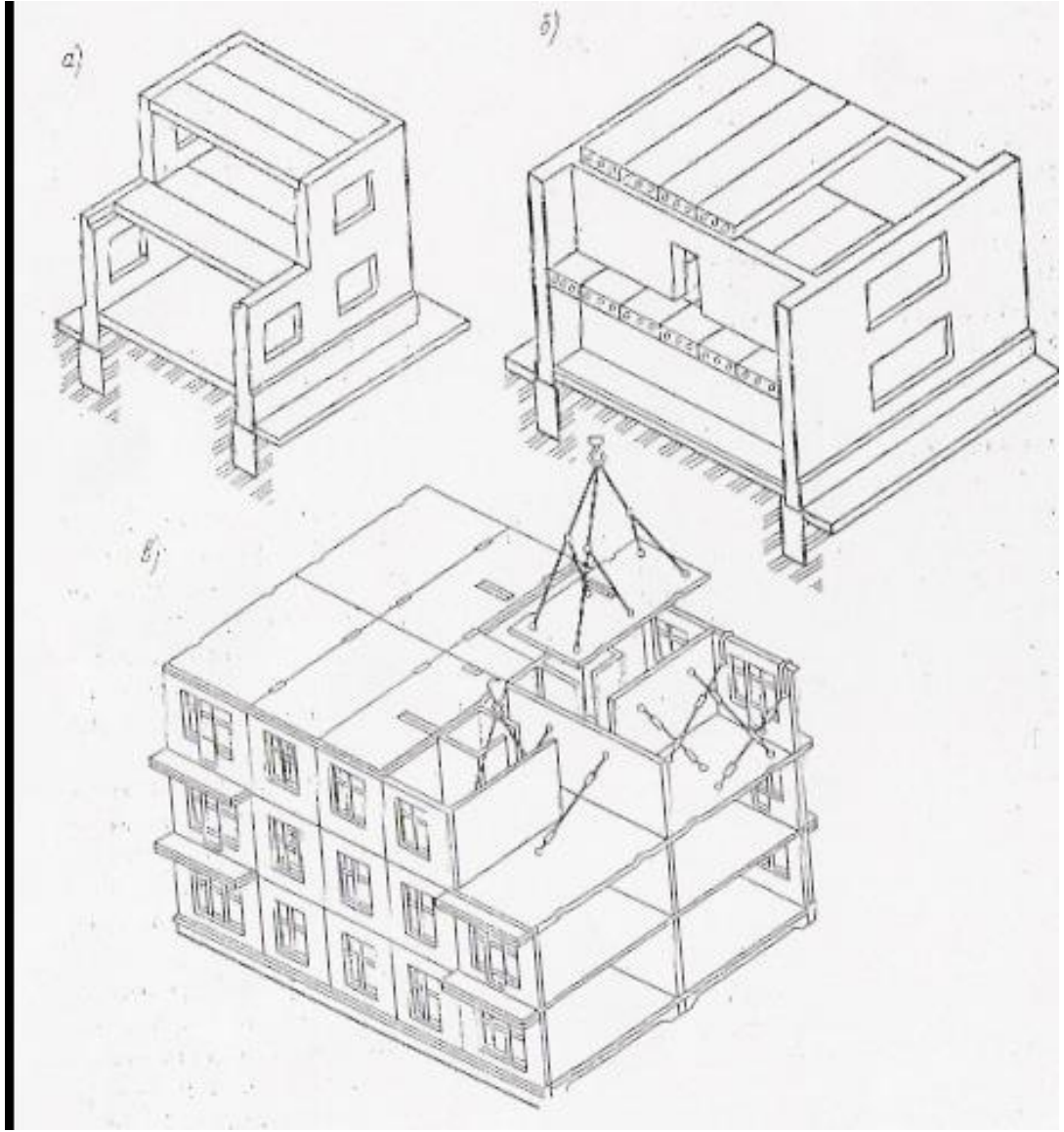
yığma tuğla*, asansör ve çöp bacası gibi konfor unsurları bulunan konutlar inşa edilmiş fakat yüksek maliyetleri sebebi ile sayıları artmamıştır (Bknz Şekil 3.5) [30].

Şekil 3.4. K3-464DC Seri numaralı 4 katlı konut tip proje uygulaması, Alma Ata 1971, [45].

Buna karşılık 1964 yılında Sovyet Komünist Partisi Merkez Komitesi “halkın konut sorunu”nu tartışmış ve ülkenin tüm bölgelerinde 75 milyon metre kare konut inşa edilmesine karar vermiştir. Bu kararın uygulamasının verimli olabilmesi, kent içerisindeki konut alanlarının verimli kullanılabilmesi için alınan bir yan karar da, çok katlı konut inşası olmuştur [30]. 60’lı yıllarda tüm SSCB ülkelerinde, günde 6000 daire inşa etme kapasitesine ulaşılmıştır [64]. Çok katlı (8-14 kat) ve az katlı (4-5 kat) konutların bir arada bulunmasının kentsel estetiğe katkısı olduğu düşünülerek, bu iki tip binanın bir arada bulunduğu alanlardan oluşmuş kent planları yapılmıştır (Bknz. Şekil 3,6) [30]. Aynı yıllarda yüksek binalarda yığma tuğla yerine betonarme kullanılmaya başlanmıştır [30]. Yukarıda sözü edilen, kat sayılarının artışı ile ilgili rakamsal değişimler de, bu kararlar ile yapılan uygulamaların bir sonucudur denilebilir.

* SSCB’nin sismik olarak hareketsiz bölgelerinde çok katlı tuğla yığma yapı uygulamaları bulunmaktadır.

Şekil 3.5. Toplu konut inşa biçimleri. En üstte yığma duvarlar ve prefabrike beton döşeme elemanları ile inşaat yöntemleri, aşağıda ise betonarme plaklar ile inşaat şekli gösterilmektedir [58].

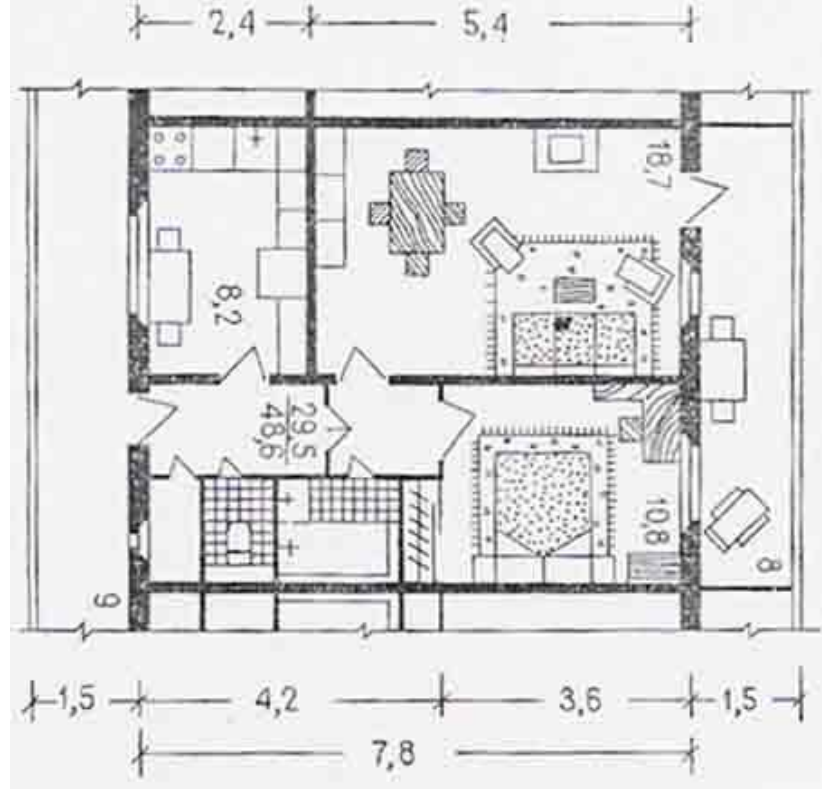

Şekil 3.6. Farklı kat sayılı konutlarla oluşturulmuş bir konut bölgesi, Tselinograd, 80' li yıllar. (Mimar N. Kabdualeyeva Arşivi)

Sözü edilen tip konut projelerinin hazırlanmasında dikkate alınan en önemli etken iklimdir [58]. Topraklarının % 70'i kış mevsiminin 7-9 ay arasında sürdüğü kuzey bölgelerinde bulunan SSCB'de projelendirme normları ülkenin içerdiği iklim bölgelerine göre belirlenmiştir [58, 59]. Bunlarla beraber tip konutların, halkın “demografik içeriği” ile “modern insanın fonksiyonel, fizyolojik ve estetik ihtiyaçlarına uygun” tasarlanması gerektiği vurgulanmaktadır [58]. Kişi başı 9-12 metre kare konut değerleri ile tasarlanan konutlarda 1 ila 7 kişinin yaşayacağı, 1 ila 5 odalı daireler bulunmaktadır (Bknz. Şekil 3.7, 3.8, 3.9) [58, 59]. Söz konusu daire tiplerinin farklı yöntemlerle bir araya getirilmesi ile bir çok tip ve büyüklükte konut blokları tasarlanmıştır (Bknz. Şekil 3.10, 3.11) [59]. Tüm SSCB ülkelerinde 1970-80 aralığında inşa edilen konutların % 65'i tek ya da iki odalı, %30'u 4-5 katlıdır [58].

SSCB kent planlamasının önemli bir ögesi de “mikroreyon” kavramıdır denilebilir. Dört yanı ana araç yolu ile çevrili kentsel alanlara “mikroreyon” adı verilmektedir (Bknz. Şekil 3.12, 3.13) [57]. Bir metre kare daire için bir metre kare ortak alan prensibiyle tasarlanan mikroreyonlar, konut blokları, yeşil alan, çocuk bahçesi, okul, araba parkı, iç araç yolu, yaya yolu ve ticaret yapısını içermektedir [57, 59]. 1930'lu yıllardan beri uygulanmakta olan mikroreyon sisteminin, Le Corbiseur'nin

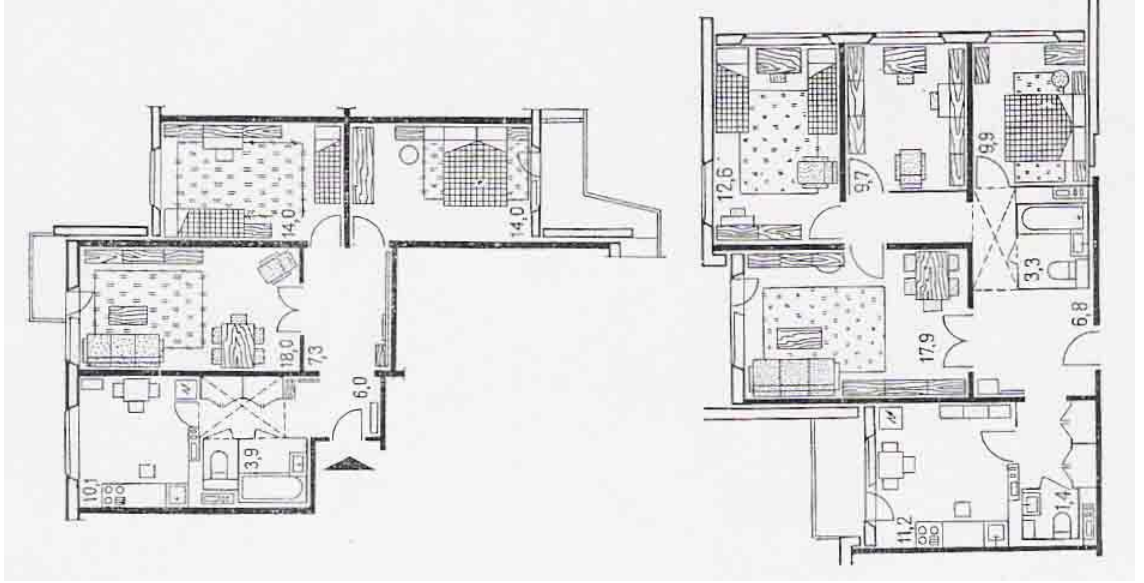
projelerinden yola çıkarak geliştirildiği belirtilmekte, Paris 6 Numaralı Bölge ve Unite d'Habitation projeleri örnek olarak verilmektedir (Bknz. Şekil 3.14) [57].

Şekil 3.7. İki odalı bir tip daire planı [58].

Le Corbusier, 1922 tarihli “Üç Milyon Nüfuslu Bir Şehir” adlı ütopyik kentsel projesinde, dönemin Paris’inin kentsel sorunlarına dikkat çekmeyi amaçlamış ve dört önemli prensip belirlemiştir (Bknz. Şekil 3.15) [74]. Le Corbusier’ye göre;

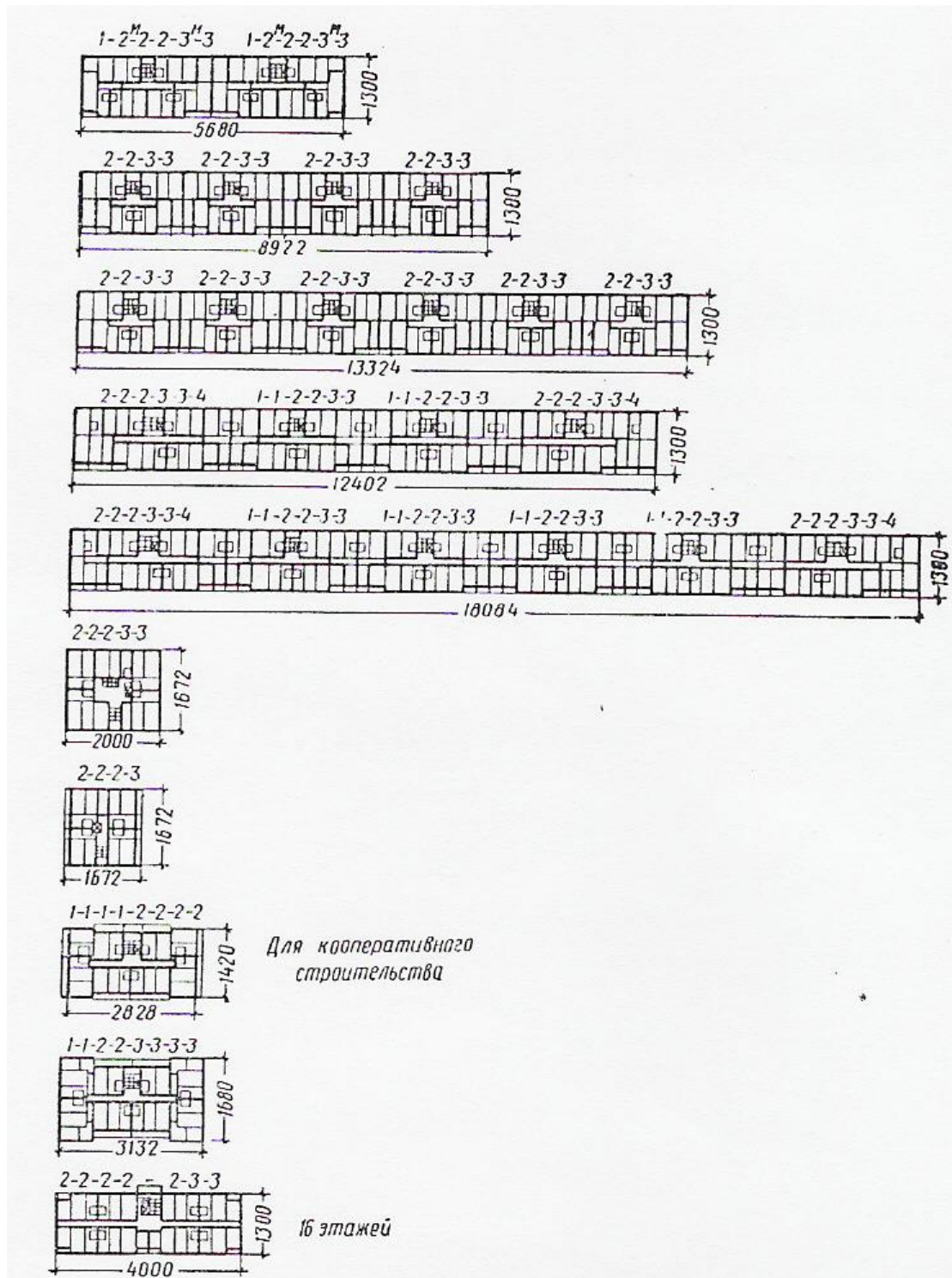
- 1.Kent merkezleri daha az nüfus barındırmalıdır.
- 2.Kent merkezleri daha yoğun inşa edilmelidir.
- 3.Ulaşım olanakları arttırılmalıdır.
- 4.Açık alanlar arttırılmalıdır [74].

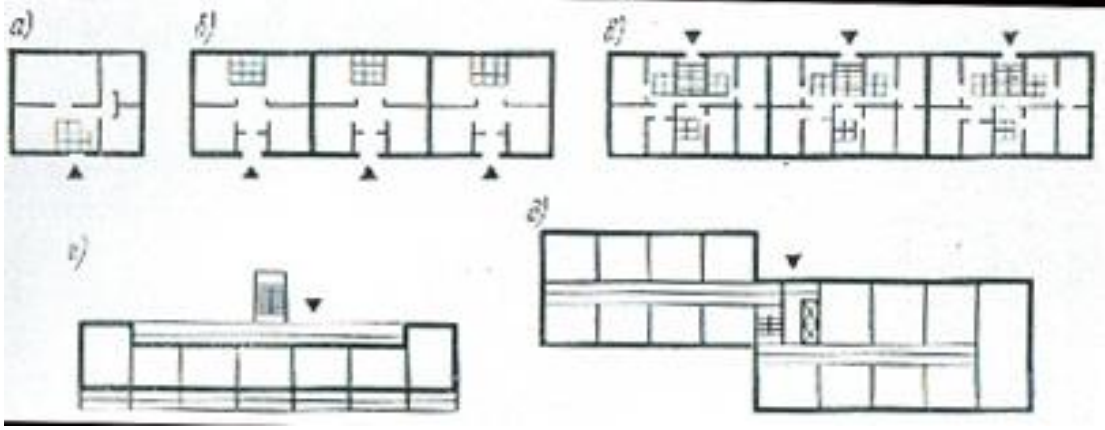
Şekil 3.8. 3 ve 4 odalı tip daire planları [58].

Şekil 3.9. 5 katlı bir konut projesinin, 2 odalı dairelerden oluşan kat planı [59].

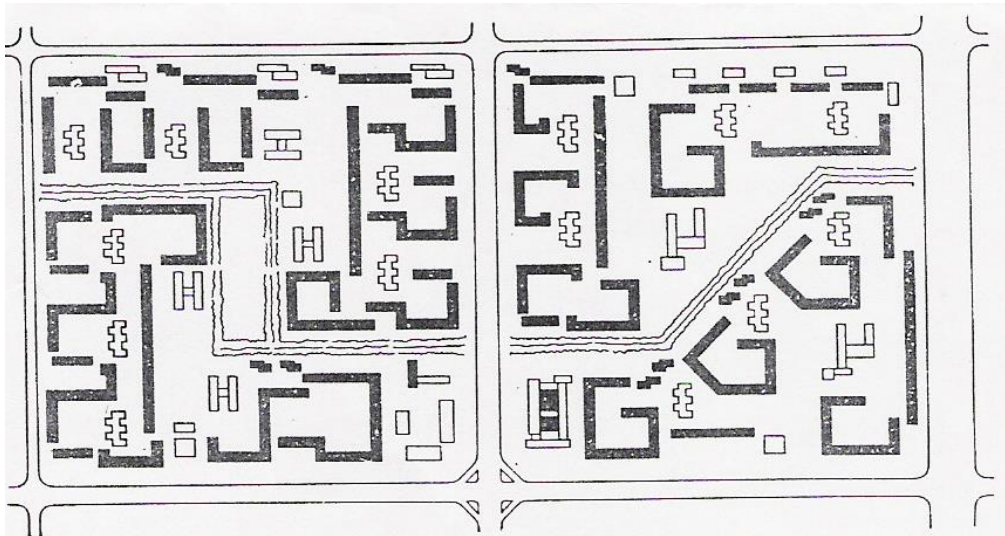
Şekil 3.10. Tip dairelerle oluşturulmuş farklı büyüklükte konut bloğu planları [30].

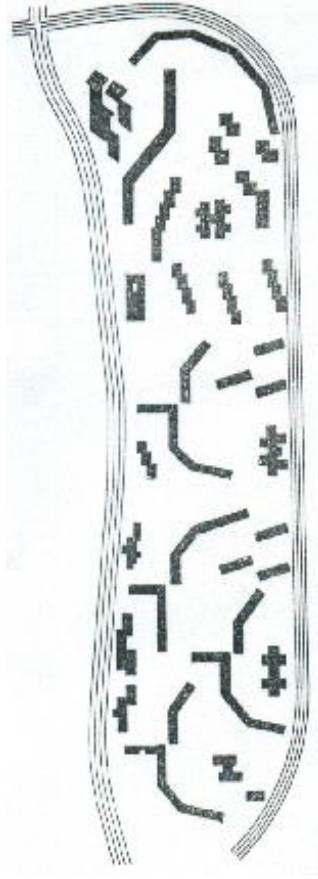
Şekil 3.11. Konut bloğu tipleri. Sırasıyla, tek birimli, çok birimli, seksiyonlu, galerili ve koridorlu bloklar [58].

Le Corbusier, benzer prensipleri, yine Paris kent merkezi için tasarladığı Plan Voisin (1925) ve bir diğer ütöpik proje olan Ville Radieuse (1930) adlı projelerinde de uygulamıştır. Ville Radieuse projesi, birbirinden ayrılmış konut, iş, ulaşım, depolama ve sanayi alanlarını içermektedir [75].

SSCB'nin diğer bölgelerinde olduğu gibi Kazakistan'da da kentlerin endüstriyel karakterleri vardır [29]. Kentlerin planlamasında coğrafya ve kentte yapılan üretim dikkate alınmıştır [29, 45]. Bu bağlamda planlama kararları iklim, ulaşım ve kentte yapılan üretimin, duman, zehirli atıklar gibi insan sağlığına zararlı etkileri doğrultusunda

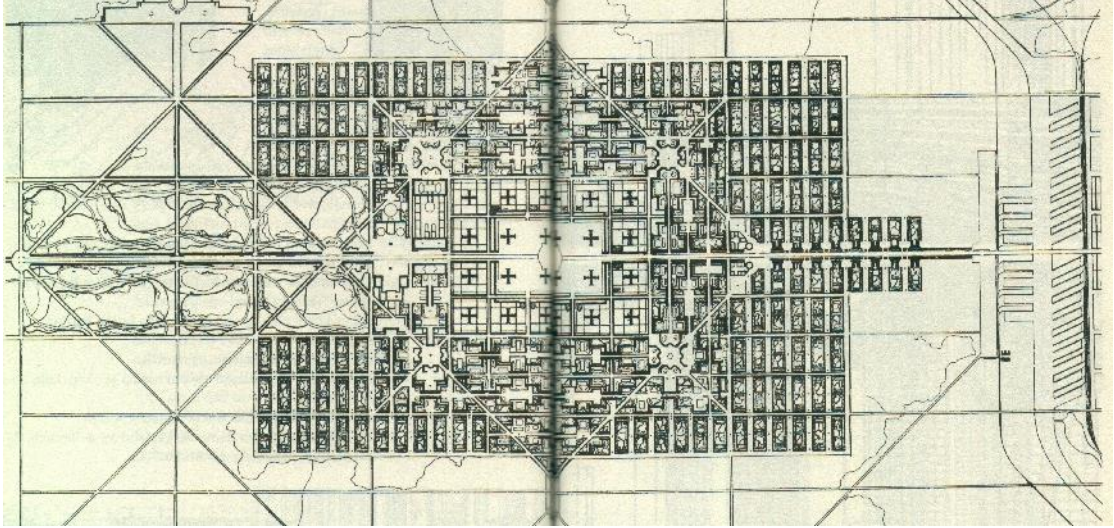
Şekil 3.12. Talyatti kentinde bir mikroyon [57].

Şekil 3.13. Zeleniy Lug 5 Mikroreyonu, Minsk [57].

Şekil 3.14. Paris 6. Bölge Planı, Le Corbusier, 1937 [77].

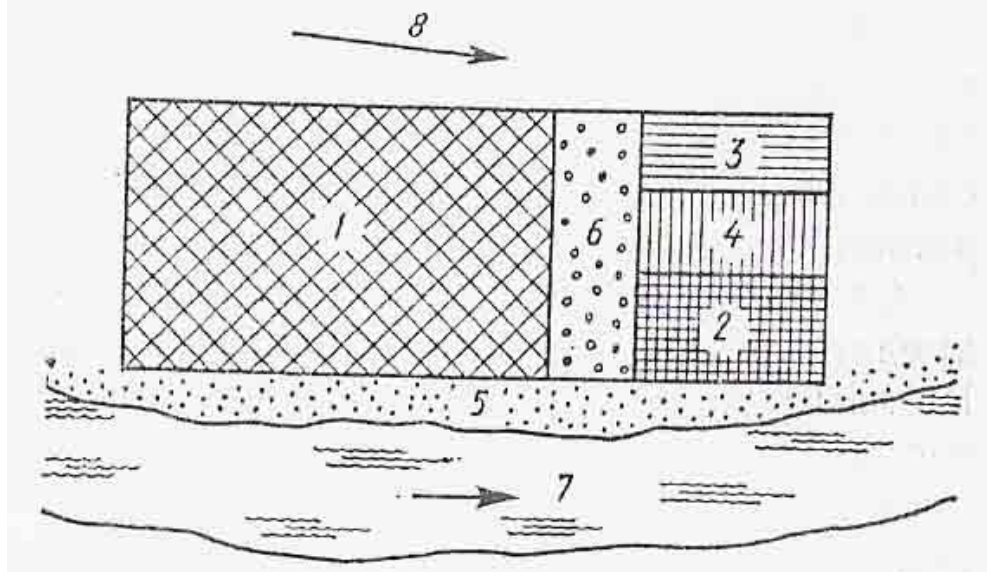

Şekil 3.15. Üç Milyon Nüfuslu Şehir, Le Corbusier, 1922 [77].

alınmıştır [29, 45]. Bu doğrultuda da kent, alanlara ayrılarak tasarlanmıştır [57]. SSCB kent planlama ilkelerine göre bir kent şu alanlardan oluşmaktadır (Bknz Şekil 3.16) [57]:

- 1.Yaşama Bölgesi. Konut, ticaret, idari ve sosyo-kültürel alanları içerir.
- 2.Sanayi Bölgesi.
- 3.Depolama Bölgesi. Sanayi hammaddelerinin ya da ürünlerinin kente gelince ya da kentten nakledilmeden önce depolandığı alanlardır.
- 4.Dış Ulaşım Bölgesi. Şehirlerarası demiryolu ve karayolu yapılarını içerir.
- 5.Dinlenme Yeşil Alanı. Rekreasyon amaçlı park ve gezi alanlarını içerir.
- 6.Sıhhi Koruma Yeşil Alanı. Sanayi bölgesi ile yaşama bölgesini ayırmak amaçlıdır. Yapılan üretimin sağlığa zararına göre genişliği 1000 metre ile 50 metre arasında değişebilmektedir.

Sözü edilen alan dağılımının da , mikroyon kavramında olduğu gibi (Bknz Şekil 3.12, 3.14), yukarıda açıklanan, Le Corbusier'in kentsel projelerindeki işlevsel alan dağılımı ile benzerlik taşıdığı görülmektedir. Ayrıca, bazı konut yapılarında Le Corbusier'in mimarisinin etkileri izlenebilmektedir (Bknz. Şekil 3.17).

Şekil 3.16. Bir Sovyet kentin alanları. 1. Yaşama bölgesi. 2. Sanayi bölgesi. 3. Depo Bölgesi. 4. Dış ulaşım bölgesi. 5. Dinlenme bölgesi. 6. Sıhhi koruma yeşil alanı. 7. Su akış yönü. 8. Hakim rüzgar yönü [57].

Ayrıca hakim rüzgar yönü ve kentin kıyısında kurulu bulunduğu akarsuyun akış yönü dikkate alınmakta, sanayi bölgelerinin zararlı atıklarının rüzgar ve su ile yaşama bölgesine ulaşmadan kentten uzaklaşması sağlanmaktadır [57]. 1990 yılı itibari ile, SSCB kentlerinin % 60'ı devrim sonrası kurulmuş ve yukarıda sözü edilen prensipler uyarınca tasarlanmıştır [57].

Kışların soğuk, karlı ve rüzgarlı, yazların ise yine rüzgarlı ve tozlu olduğu Kazakistan'da, rüzgara karşı set oluşturmak amacıyla şehirlerin dış çevrelerinde ağaçlandırma yapılmıştır. Ayrıca kuru bozkır havasını nemlendirmek amacıyla yapay göletler oluşturulmuştur [29]. Bir çok kenti su kenarında kurulu bulunan Kazakistan'da, kıyıların ıslahına önem verilmiştir [45].

Bununla beraber yeşillendirme, alt yapı optimizasyonu ve toplumsal alanların tasarımı planlamanın diğer önemli değişkenleridir. Kent dışında, kentin yeşillendirmesinde kullanılacak ağaçların yetiştirildiği, alanı 300 hektarı bulan seralar inşa edilmiştir. Şehir merkezinde, kişi başına en az 10 metre kare yeşil alanın düşmesi öngörülmüş, fakat uygulamada genelde bu rakamın çok üstüne çıkılarak, örneğin Alma Ata' da 80 metrekare/kişi oranına ulaşılmıştır (Bknz. Şekil 3.18) [29].

Şekil 3.17. Konut bloğu, Gogola Caddesi, Alma Ata (Umut O. Demirkol).

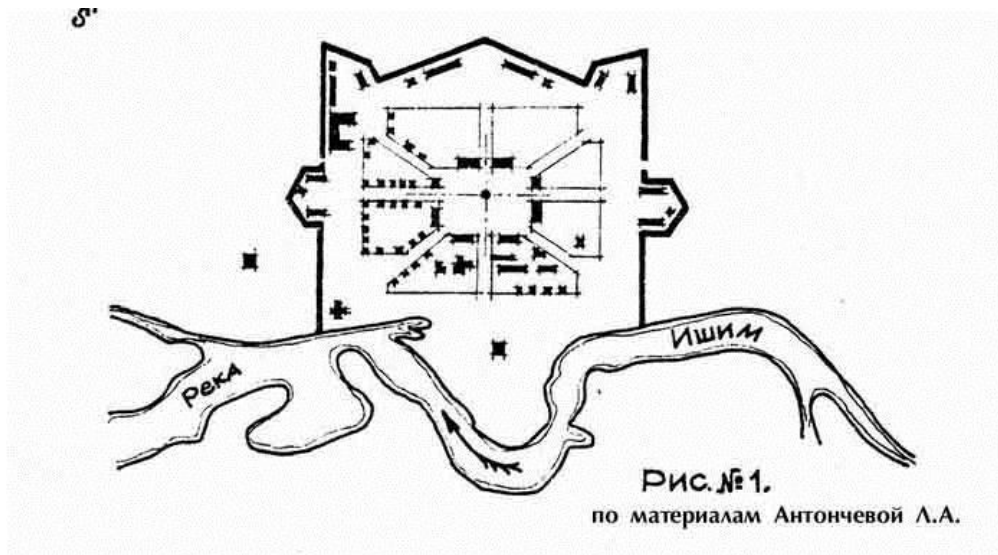

Şekil 3.18. Alma Ata şehir merkezi. Solda Kazakistan Oteli, sağda Opera Tiyatrosu [55].

4. “GLOBAL” BİR KENTİN KURULUŞU: ASTANA

4.1 Başkent Öncesi Astana

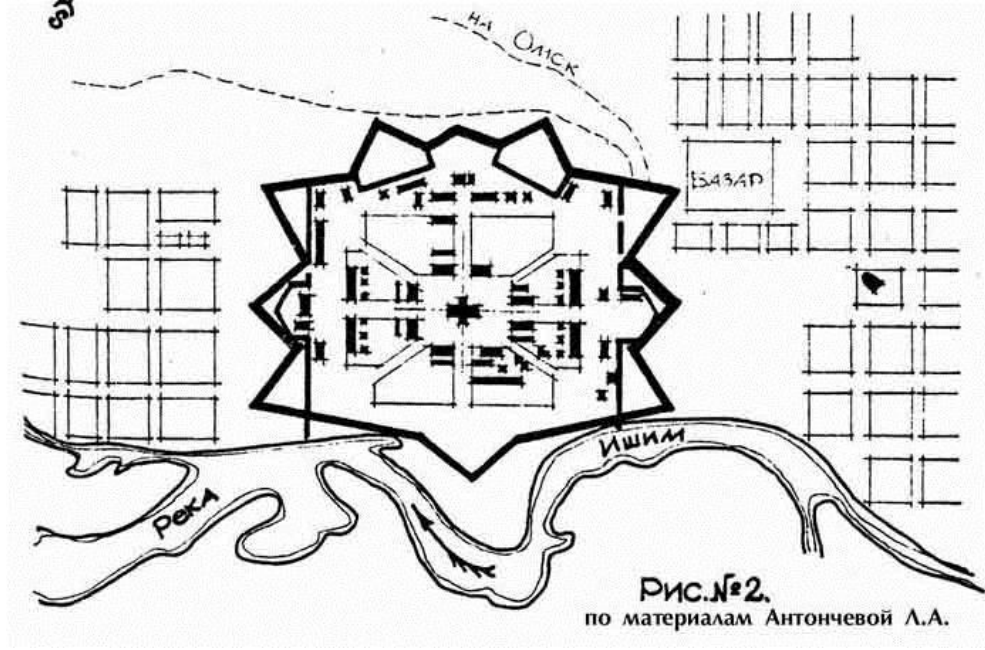
Kent, Kazakistan’ın kuzeyinde, Sarı Arka (Altın Ülke) adlı bölgede konumlanmıştır [55]. Günümüzde kentin bulunduğu yerdeki ilk yerleşim, Çarlık Rusyası’nın 1824’ de inşa ettirdiği kaledir (Bknz Şekil 4.1)[29]. Askeri kamp ve depo olarak kullanılan kalenin kervan yollarına ve İşim Nehri’ne yakınlığı, satıcıların kale çevresine yerleşmesine neden olmuştur [29]. Kısa zamanda kale çevresindeki evlerin sayısı artmış ve yerleşim 1832’de Akmolinsk adıyla yerleşim yeri ilan edilmiştir (Bknz. Şekil 4.2) [31]. Sibirya, Orta Asya ve batı Çin arasındaki kervan yollarına yakınlığı ile 1862’de bölgenin en önemli kenti haline gelmiştir [31]. Her sene büyük pazarlara ev sahipliği yapan Akmolinsk, devrim öncesinde Kazakistan’ın önemli bir ticaret merkezi olmuş ve kent 1868’de Akmola Vilayeti’nin merkezi olmuştur (Bknz. Şekil 4.4, 4.5) [31].

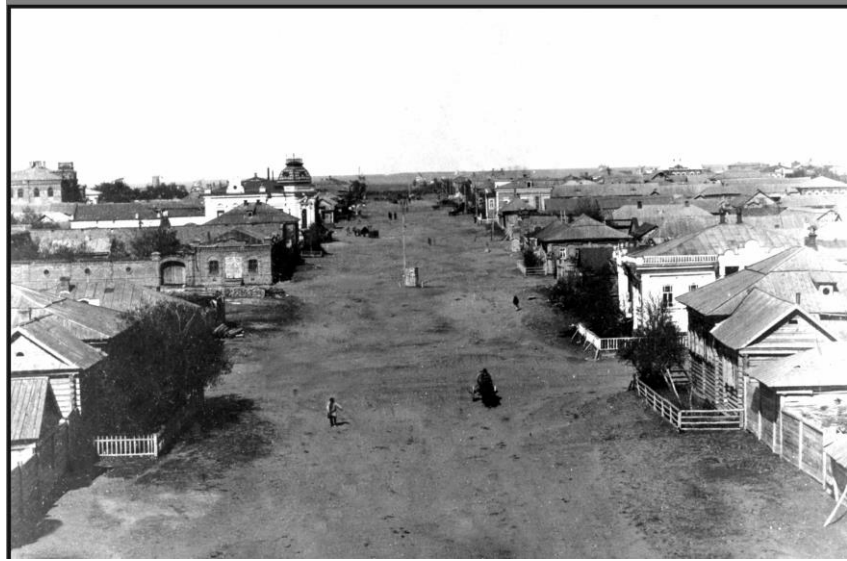
Şekil 4.1. Astana (Akmolinsk)’nın 1840 yılına ait planı (N. Kabdualeyeva Arşivi).

Bu yıllarda kentin fiziksel durumu bir yolun etrafındaki binalardan ibarettir (Bknz Şekil 4.3). Merkezdeki çarşı ile beraber, iki kilise, bir cami ve iki okul bulunmaktadır

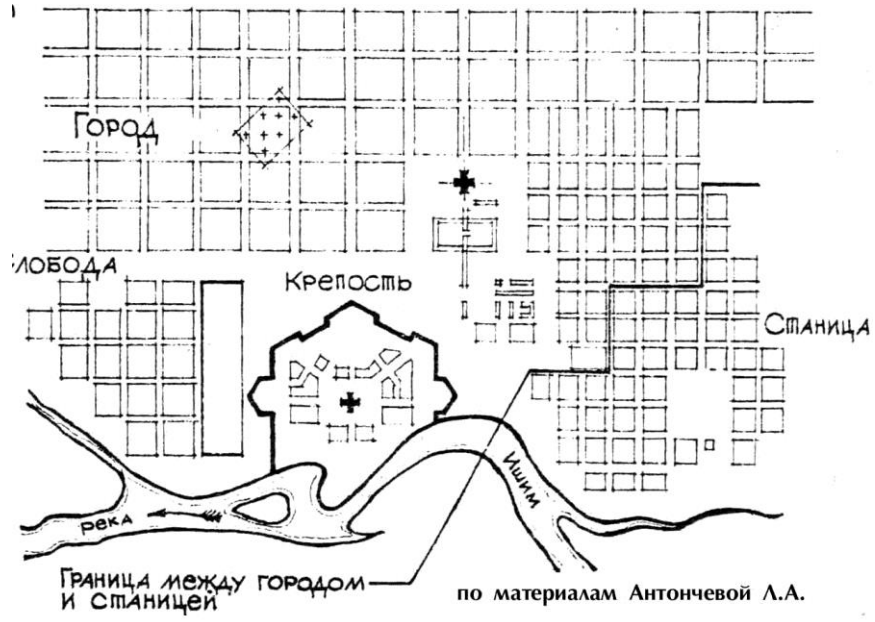
(Bknz. Şekil 4.6). Tek katlı ve ahşap konutların yanında, zengin tüccarların kesme taş ile inşa edilmiş konutları da yer almıştır [29].

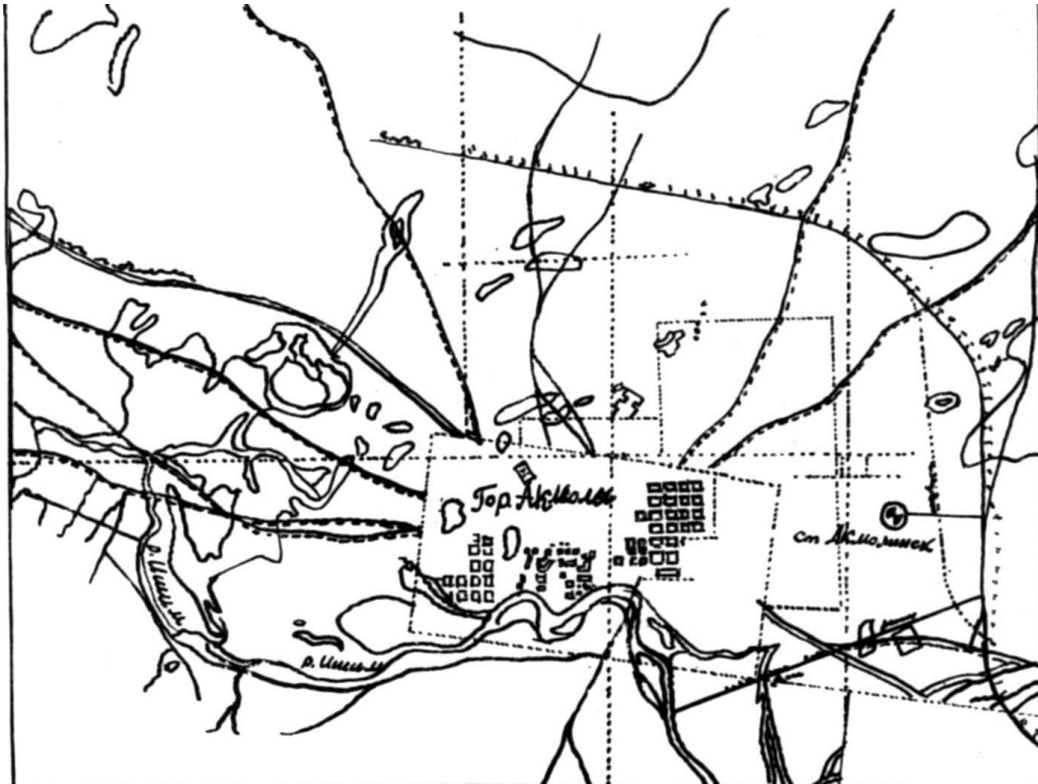
Şekil 4.2. Astana (Akmolinsk)'nın 1857 yılına ait planı (N. Kabdualeyeva Arşivi).

Şekil 4.3. Astana (Akmolinsk)'nın bir caddesi, 1900 (N. Kabdualeyeva Arşivi).

Şekil 4.4. Astana (Akmolinsk)'nın 1881 yılına ait planı (N. Kabdualeyeva Arşivi).

Şekil 4.5. Astana (Akmolinsk)'nın 1917 yılına ait planı [31].

Şekil 4.6. Kilise, Astana (Akmolinsk) (N. Kabdualeyeva Arşivi).

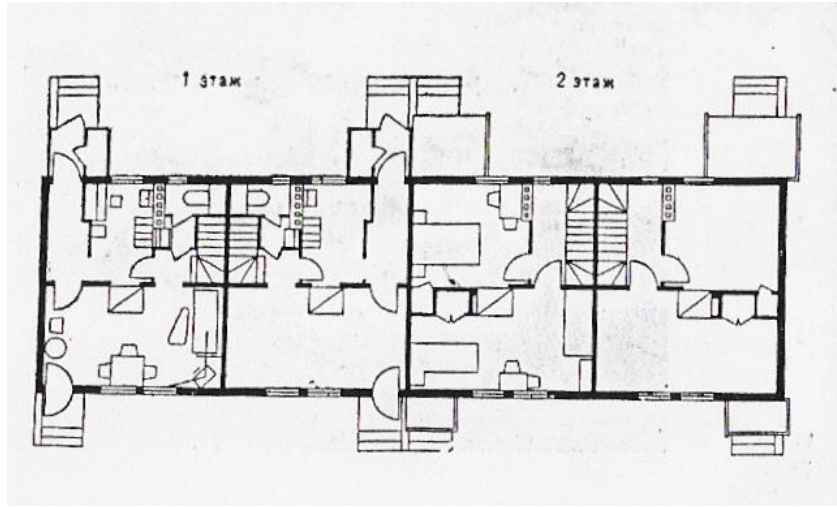
Kentin hızlı gelişimi, Sovyetler döneminde olmuştur denilebilir. Son dönemde yazılmış kaynaklara göre “Bu dönemde kentin tarihi, diğer sıradan Sovyet kentlerinden farksızdır” [49]. 1939 yılında kentten demiryolu geçmiş ve bu tarihten itibaren Akmolinsk, Kazakistan Sovyet Cumhuriyeti’nin nüfusu en hızlı artan kenti olmuştur [29]. Bu süreçte Sovyet öncesi binalar yıkılmış ve yerlerine toplu konutlar inşa edilmiştir. 1936’da kente et işleme fabrikası kurulmuş [31], 1941-45 yılları arasında kentte kimya endüstrisi gelişmiş ve bir elektrik santrali inşa edilmiştir [29]. Kente elektrik 1949 yılında verilmiştir [31].

1954’de Nikita Kruchev’in başkanlığı döneminde, Sovyet Cumhuriyeti Komünist Partisi Merkez Komitesi’nin tarımı geliştirme politikaları çerçevesinde, kente tahıl tarımı için yatırımlar yapılır [32]. Sibiry ve Kazakistan’daki 598.300 kilometre kare alanı tahıl tarımı alanına dönüştürmeyi amaçlayan “Tselino Krey (Bakir Topraklar)” programı çerçevesinde programın merkezi seçilen Akmolinsk’e 1961 yılında Tselinograd (Bakir Şehir) adı verilmiştir [31, 32]. Rus İmparatorluğu ve Ekim Devrimi’nin ilk dönemlerindeki büyük göçlerden sonra, Kazakistan topraklarına son büyük göç söz konusu programın yürürlüğe girmesi ile yaşanmıştır [55].

Bu dönemde, yapılan planlarda öngörülenden daha fazla alanın tarım amacıyla kullanılması sonucu ekolojik denge zarar görmüş ve geleneksel hayvancılık

durumdan olumsuz etkilenmiştir [31]. Program 1965’de yürürlükten kaldırılmıştır [32]. Buna karşılık günümüzde kent ve çevresindeki 8,4 milyar hektar toprakta sürdürülen buğday tarımı hala önemli geçim kaynağıdır [38].

Kentin ilerleyen yıllarda yeni Kazakistan Cumhuriyeti’nin başkenti olarak seçilmesine neden olan ulaşım, haberleşme ve sanayi altyapısındaki gelişmişlik düzeyinin, yukarıda sözü edilen programın yürürlükte olduğu 1954-65 yılları arasında oluşturulduğu söylenilebilir.

Şekil 4.7. Tselnik evi, 1. ve 2. katlar, 1950’li yıllar. Kazakistan ve Sibirya [45].

Kentin 1954’de Tselino Krey programının merkezi olmasıyla, Sovyetler Birliği’nin bir çok farklı bölgesinden 20.000’in üzerinde gönüllü tarım işçisi, “Komünist Parti’nin bu ödevini yerine getirmek” amacıyla kent merkezi ve çevresine gelmiştir [31, 34]. Gelenlere ev yapmaları için kredi verilmiş ve aynı yıl Akmolinsk kırsal alanında 27 yeni köy inşa edilmiştir [31]. Sözü geçen program çerçevesinde bölgeye gelecek işçilerin ihtiyaçlarına cevap verebilecek evler tasarlanmıştır (Bknz. Şekil 4.7) [45]. Rusça’daki “tselnik (целник)” kelimesi, bu dönemde bölgeye gelmiş işçilere verilmiş isimdir [50].

1957’de, Kazgripostroy Enstitüsü uzmanları E. K. Dyatlov, V. Gershberg ve N. L. Rosenberg tarafından 1975’e kadar yürürlükte kalması öngörölmüş bir kent planı hazırlanmıştır [29, 45]. Bu plan uyarınca, bir grid sistem esasında, mevcut ve aralarında boş alanlar bulunan semtler büyütölerek dağınık kent dokusunun toparlanması öngörölmüştür [29]. Bu dönemde kent, normların üç katı olan %41,3

oranında düzenlenmemiş boş alanlar içermektedir [31]. Söz konusu plan çerçevesinde çok amaçlı bir toplantı salonu ile, günümüzde mimari özellikleri değiştirilerek Dış İşleri Bakanlığı olarak kullanılan Moskova Oteli ve günümüzde Cumhurbaşkanlığı Binası olarak kullanılan Sovyetler Evi inşa edilmiştir (Bknz. Şekil 4.8, 4.9) [29].

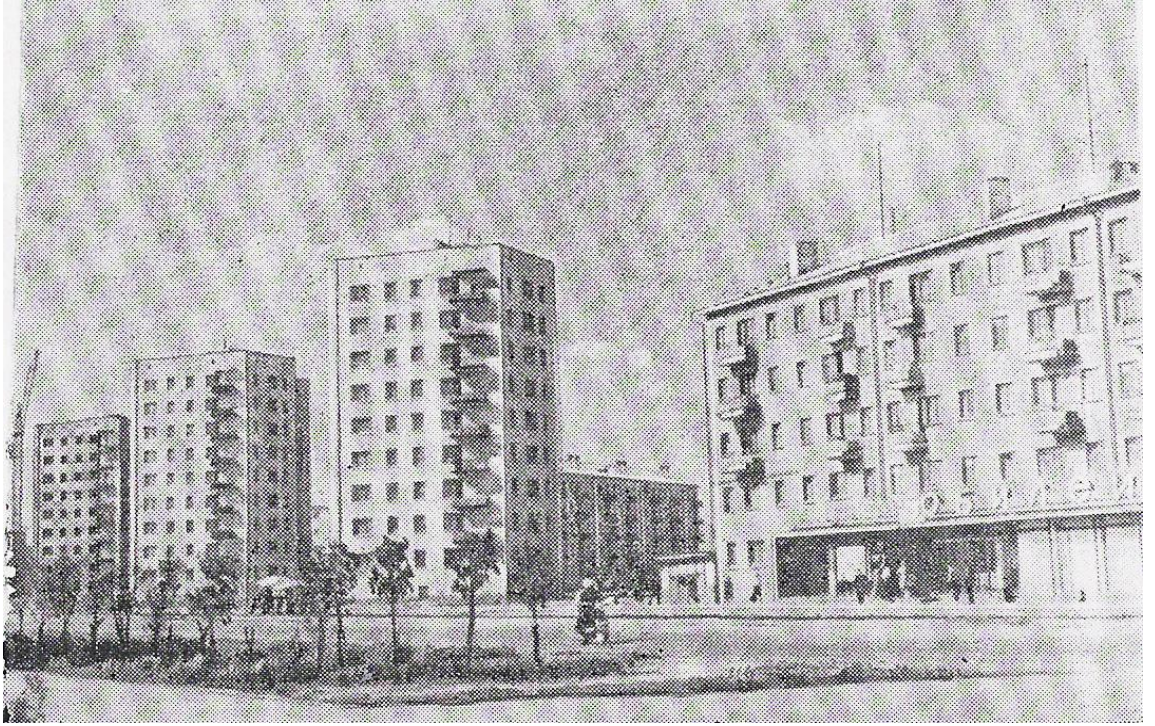
Şekil 4.8. Moskova Oteli'nin 60'lı yıllardaki durumu, Astana (Tselinograd) [29].

Şekil 4.9. Moskova Oteli'nin günümüzdeki durumu, Astana (İlker Erdoğan).

İlerleyen yıllarda kente tarım için göçler sürmüş ve buna paralel olarak nüfus artmıştır [45]. 1961'de 115.000 kişi olan nüfus, 1962'de, 1950 yılı nüfusunun iki katı olan 123.000'e yükselmiştir. 1961-62 aralığında beton paneller kullanılarak 100.000 metre karenin üzerinde konut inşa edilmiştir [45].

1957 yılında yapılmış kent planı, kent nüfusunun bu hızlı artışı karşısında yetersiz kalmıştır [45]. Kentin adının, “Tselino Krey programının başarısını ölümsüzleştirmek amacıyla” 1961’de Tselinograd olarak değiştirilmesine paralel olarak [34], 1962-63 yıllarında, Moskova, Leningrad ve Alma Ata’dan çağırılan uzmanların katkıları ile hazırlanan ve 1995’e kadar yürürlükte kalması planlanmış yeni bir kent planı daha hazırlanmıştır [29, 45]. Plan çerçevesinde yapılacak inşaat çalışmaları için yine aynı kentlerden 500’ün üzerinde işçi, iş makinası ve inşaat malzemesi gelmiştir [34].

Şekil 4.10. 1960’larda Pobeda Caddesi, Astana (Tselinograd). Sol tarafta beton panellerle inşa edilen ilk yüksek konutlar [34].

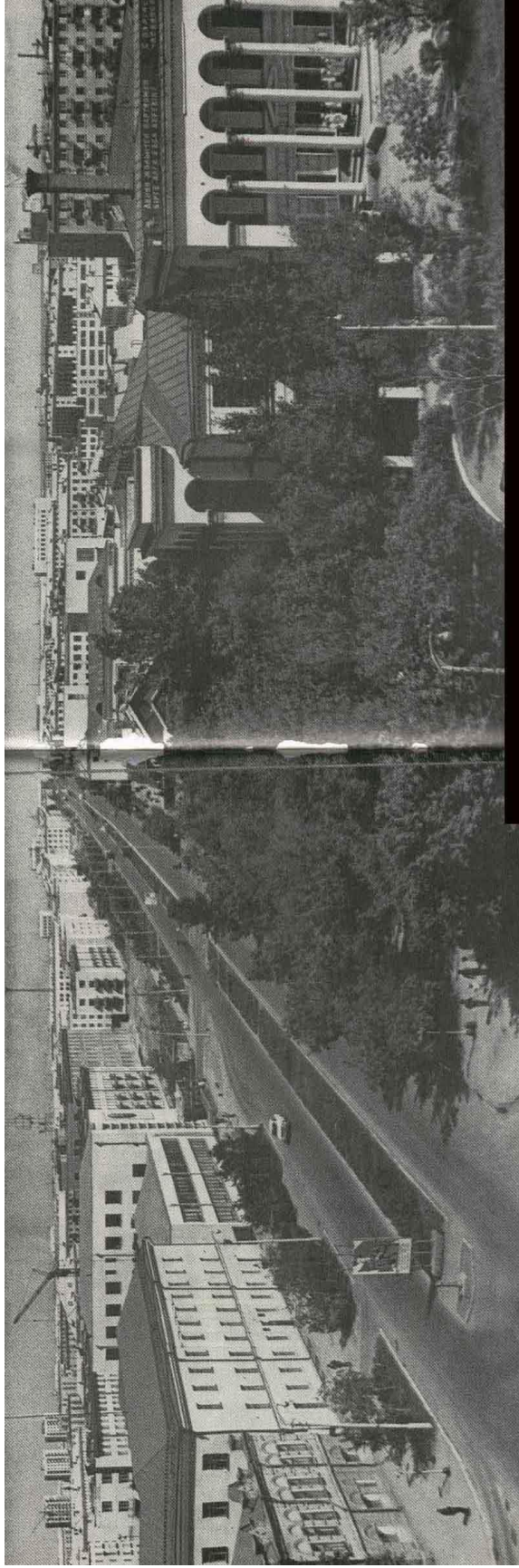
3. Bölümde anlatılmış olan kent planlama prensipleri doğrultusunda, yaşama, dinlenme ve sanayi alanlarının net bir biçimde belirlendiği bu plan uyarınca kent, İşim Nehri boyunca güneydoğuya doğru gelişmiştir [29]. Yeni inşaatlar yanında restorasyona da önem verilen bu plan çerçevesinde eski binalar onarılmış, bir çok cadde asfaltlanmış, mevcut caddeler ve İşim Nehri kenarı yeşillendirilmiş, halen kentin ana caddeleri olan üçer kilometre uzunluğundaki ‘Mira’ ve ‘Pobeda’ caddeleri inşa edilmiştir (Bknz. Şekil 4.10., Şekil 4.11)[29, 45].

Aynı yıllarda Nikita Kruchev tarafından Kazakistan Sovyet Cumhuriyeti'nin başkentinin Alma Ata' dan Tselinograd'a taşınması ilk defa gündeme getirilmiştir. Fakat bu düşünce maddi ve politik sebeplerle değerlendirilmemiştir [33].

3. bölümde sözü geçen, Kazakistan ikliminin kent planını belirlemesi konusuna paralel olarak, kentin çevresi sert bozkır rüzgarlarını kesmek için yeşillendirilmiş, 500 ila 1000 metre uzunluğunda ağaç setler oluşturulmuştur [29, 45]. Bu doğrultuda kentin içi de yeşillendirilmiş, 400 hektarlık şehir parkı ve 30-40 hektarlık semt parkları ile kişi başı 66 metrekare yeşil alan oranına ulaşılmıştır [45]. Ağır kış şartları göz önünde bulundurularak, ev-durak-okul mesafeleri normlardan % 20 oranında kısa tutulmuş ve bu mesafeler 300-400 metreyi aşmayacak şekilde tasarlanmıştır [45]. Tselinograd planının, alanlamadaki başarısı ile eğitim kurumlarında örnek olarak gösterildiği belirtilmektedir [52].

1963 ve 1964 yıllarında, Kongre Salonu ve günümüzde gece klübü olarak hizmet veren sinema hizmete açılmıştır [29, 34]. Ayrıca kentin 50 km. dışına su arıtma tesisi kurulmuş, bir beton santrali ve televizyon kulesi inşa edilmiş, hava alanı hizmete açılmıştır [29, 34]. Aynı yıllarda kentin ilk çok katlı konutları Mira ve Pobeda caddelerinde inşa edilmiş, bu yıllarda 30.000'in üzerinde insan yeni konutlara taşınmıştır [34]. Aynı yıllarda, şehir planı uyarınca tespit edilmiş yeni gelişme bölgelerinde, 110 bin metre karenin üzerinde inşaat alanı ve rekreasyon alanlarını içeren yeni mikroreyonların inşası başlamıştır [45]. 1971 yılına gelindiğinde kentin tüm konutlarında gaz, su, elektrik ve merkezi radyo tesisatı bulunmaktadır [34].

Söz konusu plan 1975'de yürürlükten kaldırılmış ve yerine 1978-79 yıllarında yeni imar planı yapılarak, 1980 yılında uygulanmaya başlanmıştır [31]. Konsept kararları Leningrad'lı uzmanlarca alınan bu plan uyarınca, günümüz kentinde varlığını sürdüren ana meydan düzenlenmiş, dönemin en yüksek yapısı olan Turist Otel ve Maladojna Mikroreyonu inşa edilmiştir (Bknz. Şekil 4.12, 4.13) [31].

Şekil 4.11. 60'larda Mira Caddesi, Astana (Tselinograd) [29].

Şekil 4.12. Astana (Tselinograd) Ana Meydanı, 1980. Sol tarafda İşim Oteli, sağda ise Sovyetler Evi (N. Kabdualeyeva Arşivi).

İlk 5 katlı konutların 1960’da, ilk 12 katlı konutların ise 1975’de inşa edildiği kentte, 1987 yılından itibaren şehir dışında villalar inşa edilmeye başlanmıştır [31]. 1989 yılında 9-12 katlı binaların oranı % 4, 5 katlı binaların oranı % 53, 2-4 katlı binaların oranı % 14,5 ve 1 katlı binaların oranı % 28,5 olarak tespit edilmiştir. 80’li yıllarda kentte inşaat ve tarım gereçleri endüstrisi gelişmiş ve iki adet, sert iklim koşullarında üretim yapabilen, büyük kapasiteli yeni beton santrali kurulmuştur [31].

Bağımsız Kazakistan Cumhuriyeti 16 Aralık 1991’de kurulduktan sonra, Tselinograd adı 1992’de Akmola olarak değiştirilmiştir [55]. 1997’de Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı N. Nazarbayev tarafından başkentin Alma Ata’dan Akmola’ya taşınmasına karar verilmiş ve kentin adı 1998 yılında Astana (Kazakça’da karar alınan yer) olarak bir kez daha değiştirilmiştir [35].

4.2 Astana’nın Başkent Oluşu

Kazakistan’ın başkentinin Alma Ata’dan taşınmak istenmesinin sebepleri olarak, Alma Ata’nın Çin sınırına yakınlığının jeopolitik olarak dezavantajlı görülmesi ve Alma Ata’nın sismik olarak hareketli bir bölgede bulunması sayılabilir [36]. Bununla beraber esas sebep, “modern, ekonomik olarak başarılı ve istikrarlı, demokratik Kazakistan’ın geleceğe bakan yeni yüzünü temsil edebilecek bir başkent inşa etmek”

istenmesi olarak belirtilmektedir [35]. Bir başka yorumla Nazarbayev'in, yeni kurulan Kazakistan Cumhuriyeti'nin, Sovyetler Birliği döneminin başkenti olan Alma Ata yerine kendi başkentini inşa edebileceğini kanıtlamak istemesidir [37].

Şekil 4.13. Maladojna Mikroreyonu'ndan bir görünüş, Astana (Umut O. Demirkol).

Yeni başkent olarak Astana'nın seçilmesinin sebepleri olarak;

- Ülkenin coğrafi olarak merkezinde konumlanmasından kaynaklanan jeopolitik avantajlar,
 - Kentin endüstriyel potansiyeli,
 - İnşaat sektörünün gelişimi için gerekli kaynakların varlığı,
 - Demiryolu ulaşım ağının önemli bir noktası olması,
 - Kalifiye iş gücünün varlığı,
 - Özel sektörün varlığı,
 - Bölgenin politik ve sosyal istikrarı,
 - Kentsel büyüme için gerekli boş alanların varlığı,
- sayılmaktadır [35].

Bununla beraber, ülkenin kuzey bölgelerini, kente yapılacak yatırımlarla ekonomik olarak hareketlendirmek ve yine kuzey bölgelerindeki etnik Slav nüfus yoğunluğunu, kent ve çevresine öngörülen etnik Kazak göçü ile düşürmek de sebepler arasında gösterilmektedir [35, 38]. Bir başka sebep olarak da, Alma Ata’da yaşayan sosyal ve eğitilmiş nüfusu, ülkenin kuzey bölgelerine kaydırarak, söz konusu bölgelerin sosyal yaşantısını geliştirmek, eğitim düzeyini yükseltmek sayılmaktadır [51].

Şekil 4.14. Başkent Günü Karnavalı, Astana (Umut O. Demirkol)

20 Ekim 1997’de Nursultan Nazarbayev Akmola kentinin Kazakistan’ın yeni başkenti olmasına ilişkin önerisini meclise sunmuştur. Kazakistan Meclisi bu öneriyi aynı gün kabul etmiştir. Akmola adı 6 Mayıs 1998’de Astana olarak değiştirilmiştir [39]. Astana’nın başkent oluşu, her yıl 10 Haziran günü kentte yapılan etkinliklerle kutlanmaktadır (Bknz. Şekil 4.14). Daha önce de değinildiği gibi, Kazak dilinde ‘karar alınan yer’ anlamına gelen bu ismin seçiminde, her dilde kolay telafuz edilebilmesi de önemli rol oynamıştır [40]. Kentin Astana adını aldığı yıl olan 1998’de nüfusunun 272.500 olduğu belirtilmektedir [55].

İleride geniş bir biçimde ele alınacağı gibi, 1997’de yapılmış davetli yarışma sonucu seçilen, Japon mimar Kisho Kurokawa tarafından yapılmış şehir planı uyarınca kente inşaat yatırımları başlamıştır. 20 Ekim 2000 tarihinde, sözü edilen projenin

detaylandırılması ve uygulanmasının koordinasyonu amacıyla “AstanaGenplan” adlı kurum oluşturulmuştur [62]. 10 Mart 2001 tarihinde 574 numaralı Cumhurbaşkanlığı kararı ile, “Astana’nın Kazakistan’ın yönetim merkezi olarak geliştirilmesi” ni amaçlayan “Astana’nın Çiçeklenmesi Kazakistan’ın Çiçeklenmesi” programı yürürlüğe girmiştir [43]. Bu program çerçevesinde, kentin sağ yakasında kurulu bulunduğu İşim Nehri’nin sol yakası, kentin yeni gelişme alanları olarak tespit edilmiş ve 2002 yılında altı ayrı alan halinde serbest bölge ilan edilerek, yabancı yatırımcıların kente çekilmesi ve inşaa faaliyetlerinin daha hızlı sürdürülmesi amaçlanmıştır [35, 43]. Söz konusu program, hem devlet politikası olarak uygulanması hem de yabancı yatırımcı çekmek amacıyla açılmış serbest bölgeleri ile, 2.3 bölümünde sözü edilen, “global trafiğin içinden geçebileceği”, başka bir deyişle “global kent” oluşturmak amaçlı çabalara örnek teşkil etmektedir.

Yukarıda değinilen sebeplerden de anlaşılacağı gibi, Astana’nın yenilenmesi projesinin ekonomik ve ideolojik tarafları vardır. Ekonomi Bakanı Kulekeyev, 2000 yılındaki bir konuşmasında, Astana’nın inşasının ülkenin ekonomisini canlandırmada önemli rol oynadığını belirtmiş ve yapılan çalışmaların, ekonomik canlanmanın sadece Astana’da değil Kazakistan’ın bütün bölgelerinde olumlu etkisini gösterdiğini söylemiştir [33]. Sadece Serbest Bölge’de üç yüzün üzerinde yerli ve yabancı firmanın faaliyet gösterdiği Astana’da ortalama gelirin, Serbest Bölge’nin açıldığı 2002 tarihinden sonraki bir yıl içerisinde % 22,6 arttığı belirtilmektedir [46, 47]. Ek olarak, 2001-2005 yılları arasında, Astana’da 40.000 yeni istahdam ortaya çıkacağı, böylelikle işsizliğin % 40 oranında düşeceği ve ortalama gelirin % 100 artacağı öngörülmektedir [46]. Ayrıca, Avrupa ile Uzak Doğu’nun coğrafi konum olarak ortasında yer aldığı söylenen Astana’nın, yakın gelecekte sözü edilen iki bölge arasındaki ulaşımın önemli bir transfer noktası olacağı öngörülmektedir [39, 46]. Bunlardan da anlaşılacağı gibi, 2.3 bölümünde açıklananlar doğrultusunda, global ekonomi ağına entegre olması amaçlanan bir kent inşaa edilmekte ve bu entegrasyonun getirilerinden ülke çapında fayda beklenmektedir.

Şekil 4.15. “Astana’ın Çiçeklenmesi, Kazakistan’ın Çiçeklenmesi” yazılı bir ilan panosu (Umut O. Demirkol).

Bununla beraber kentin bir çok yerinde görülebilen, “Astana’nın çiçeklenmesi, Kazakistan’ın çiçeklenmesi” yazılı afişler, bu büyük projenin ideolojik yönünü açık bir biçimde göstermektedir (Bknz. Şekil 4.15). Ayrıca Başbakan Kulekeyev, bir başka konuşmasında “Astana’ya modern konutlar inşa ediyoruz. Kazakistan’ın diğer bölgelerinde de benzer gelişmeler olacaktır. Bu durum insanlarımızın yaşama mentalitelerini değiştirmek için gereklidir” demiştir (Bknz. Şekil 4.16) [33]. Ayrıca, Astana Serbest Bölgesi’nin, Kazakistan’ın tercih etmiş olduğu yeni “customs free regime (serbest gümrük rejimi)” için önemli bir sembol olduğu vurgulanmaktadır [35]. Batılı kaynakların, Astana’yı “ilk post-sovyet kenti” olarak adlandırması [36], “Astana’nın çiçeklenmesi, Kazakistan’ın çiçeklenmesi” programının batılı gözlemciler üzerinde hedeflenen etkiyi yaptığını göstermektedir. Ek olarak Astana, 1999 yılında, UNESCO tarafından “City Of Peace (Barış Şehri)” ilan edilmiştir [35, 68].

Şekil 4.16. İşim Nehri kenarında inşa edilen çok katlı lüks konut blokları, Astana (Umut O. Demirkol).

Buna karşılık, Kazak kamuoyu Kazakistan Hükümeti'nin yeni bir başkent inşa etme kararı karşısında iki farklı biçimde düşünmektedir [33, 37]. Bir taraf yeni başkent, Sovyet sonrası dönemde Kazakistan'ın yeni imajı için iyi bir sembol olacağını düşünürken diğer taraf ise ekonomik sorunlarını henüz çözmemiş yeni cumhuriyetin maddi imkanlarının, "Nazarbayev'in egosu" [37] için kullanılmasının kötü bir fikir olduğunu düşünmektedir (Bknz. Şekil 4.17) [33, 37]. Ayrıca, yabancı iş gücünün çok fazla olduğu ve yerli iş gücünün düşük ücretlerle çalışmak zorunda kaldığı vurgulanmaktadır [33].

Kamuya ait olmayan bir çok proje, büyük ölçekleri sebebiyle özel yatırımcıların maddi imkanlarını aşmakta, bu sebeple devlet kredisi ile inşa edilmektedir [33]. Orta Asya'daki yabancı yatırımların % 70'inin yapıldığı Kazakistan'da, Astana'nın başkente dönüştürülmesi için ayrılan yıllık bütçe, Kazakistan Cumhuriyeti Savunma Bakanlığı'nın bütçesinden büyüktür ve bu haliyle ülkenin kaynaklarını aşmaktadır [33, 41]. Astana Serbest Bölgesi'ndeki, özellikle kamu binaları olmak üzere, inşa faaliyetleri yurt dışı kaynakları ile yapılmaktadır [42].

Şekil 4.17. Astana Yeni Şehir maketi üzerinde tartışma. Soldan sağa Astana Valisi Temirhan Tasmağambetov, Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, Astana Şehri Baş Mimarı, Astanagenplan kurumu yöneticisi Vladimir Laptev [42].

Astana'daki inşa faaliyetlerinin benzerleri, Kazakistan'ın diğer bölgelerinde de görülmektedir. 1996 yılında “serbest bölge” kavramı Kazakistan yasalarına girmiş ve günümüzde Astana'nın yanında Atrau ve Aktobe gibi sanayi kentlerinde de serbest bölgeler açılmıştır [43]. Ayrıca eski başkent Alma Ata'da da, 2002 tarihinde yeni imar planı uygulanmaya başlamış ve kentin güney bölgeleri yüksek yapılaşmaya açılmıştır [54]. Astana'daki duruma paralel olarak, Alma Ata'daki yapı faaliyetlerindeki ağırlıklı unsur da lüks konut inşasıdır denilebilir.

4.3 Astana'nın Dönüşüm Süreci ve Günümüzdeki Durumu

Astana'nın bir başkent olarak dönüşümü süreci, 1997 yılında alınan, başkentin Alma Ata'dan Astana'ya taşınması kararının hemen arkasından başlamıştır. Kazakistan Cumhuriyeti 2003 bütçesinin % 10,5'i “Astana'nın Çiçeklenmesi Kazakistan'ın Çiçeklenmesi” programı için ayrılmıştır [46]. Bu oran, bir önceki yılın oranından % 9 fazladır [46]. Bunun yanında, 2003 yılında kente yapılan yatırımlarda 2002 yılına göre % 10,8 oranında artış görülmüştür [46]. 1997 tarihinde, sanayide çalışan iş gücü oranı % 22,5 iken bu oran 2001' de % 20'ye düşmüş, buna karşılık inşaat sektöründe çalışan iş gücünün oranı 1997'de % 11'ken 2001'de % 15'e yükselmiştir [51, 56].

2002 yılında Serbest Bölge: Astana Yeni Şehir'deki inşaat faaliyetlerinin başlamasıyla, söz konusu oranın artmış olması beklenilebilir. Bu durum, yukarıda sözü edilen yatırımların genellikle inşaat faaliyetleri için harcandığını göstermektedir.

Bu süreçte öncelik verilen konu yeni, modern ve konforlu konut inşası olmuştur [33, 37, 38]. Nazarbayev yeni başkentin, “Avrupa’nın güzelliği ve Doğu’nun rafineliğini birleştirmesi ile, binalar arasında cam pasajlar ve kış bahçeleri gibi, konforlu hayat için gerekli her şeyi içermesi” gerektiğini vurgulamıştır [55]. “Astana’nın Çiçeklenmesi Kazakistan’ın Çiçeklenmesi” programının yürürlükte kalmasının ön görüldüğü 2001-2005 tarihleri arasında hizmet sektörüne 150 milyon dolar yabancı yatırım beklenmesinin [46], “konforlu hayat” kavramına verilen önemi gösterdiği söylenilebilir. 2002 yılında inşası tamamlanan 27.441 metre kare hizmet alanına (otel, restoran vs.) karşılık, 18.207 metre kare ofis inşası tamamlanmıştır [68]. Hizmet işlevi, konuttan sonra ikinci derecede önem verilen konu olarak görülmektedir. Ayrıca kaynaklarda herhangi bir sanayi yatırımdan söz edilmemektedir. Bu durumun 2.2 bölümünde sözü edilen “mal üretimi yerine, hizmet sektörü’nün baskınlığındaki post endüstriyel gelişmeyle paralelliği görülmektedir.

Kisho Kurokawa tarafından yapılan “Kazakistan’ ın Yeni Başkentinin Geliştirilme Projesi” N. Nazarbayev tarafından tasdik edildikten sonra projenin detaylandırılmasında Kazak uzmanların yanında, Alman, Bulgar, İngiliz, Yunan ve Arap uzmanlarda görev almıştır [52, 60]. Astanagenplan kurumu kontrolündeki bu planlama sürecinde uluslararası eğilimin ortaya çıktığı söylenmektedir [52]. Tasarım sürecinin en önemli verisi olan İşim Nehri, aynı zamanda yeni kent planının merkezi kabul edilmiş, kıyıların düzenlemesine önem verilmiş ve eski ile yeni kentler arasında amaçlanan “yumuşak geçiş”i sağlaması amaçlanmıştır [46, 52, 55, 61].

Yukarıda sözü edilen proje, elli adet projenin katıldığı davetli yarışma sonucu seçilmiştir [61]. N. Nazarbayev tarafından, “Kazakistan’ın Yeni Başkentinin Geliştirilme Projesi Yarışması” için şu üç konsept ilan edilmiştir [61];

-Astana, Avrasya’nın coğrafi merkezindedir.

-Astana hem halkın hem de devletin simgesi olarak, güzel, çekici bir şehir olmalı ve geleceğin gelişmiş toplumunu ifade etmelidir.

-Halkın tarih ve kültürünün korunması konusunda dikkatli olunmalıdır.

Şekil 4.18. İşim Nehri kıyısı ıslahı. İleride Cumhurbaşkanlığı Sarayı, Parlamento ve Senato binaları görülüyor (Umut O. Demirkol).

K. Kurokawa, projeyi yaparken kentin eski planlarından yararlandığını, bu doğrultuda sert bozkır rüzgarlarını kesmek amaçlı yeşil alanlar tasarladığını, planlamanın merkezi olarak İşim Nehri'nin belirlendiğini, kentin gelişme yönünün ise havaalanının konumuna göre belirlendiğini söylemektedir [61]. Ayrıca Kurokawa söz konusu projenin, “gelişen şehir” düşüncesi ile, kendisine ait “metabolizm” konseptine uygun tasarlandığını, projenin doğa ve tarih ile kurduğu ilişkilerin yine kendisine ait “simbiosis” konseptine uygun olduğunu sözlerine eklemiştir [61]. Günümüzde uygulanmakta olan planın, yarışmayı kazanmış projedeki plan ile önemli ölçüde farklılıklar içerdiği gözlemlenmektedir (Bknz. Şekil 4.19).

Şekil 4.19. Astana kent planı için açılan yarışmayı kazanan proje, K. Kurokawa, 1997 [70].

Kurokawa' nın, yukarıda sözü edilen “metabolizm” ve “simbiosis” teorileri, 1950' lerin sonunda, Kurokawa' nın da içinde bulunduğu bir grup Japon mimar ve sanatçının oluşturduğu “Metabolist Grup” adlı oluşumun içinde ortaya çıkmıştır [70]. 2.1 bölümünde açıklanan postmodern dönemin düşünce yapısı paralelinde, Modernizmin “makine çağı” fikrine karşı “yaşam çağı” fikrini savunan Kurokawa, “ekolojik metabolik şehir” teorisinde, ana şehir strüktürünün ömrünü uzatmak, başka bir deyişle ihtiyaç ya da teknolojik değişikliklerden doğan yıkımlardan kaçınmak için, işlevleri geçici olan mekanların dönüştürülebilir-değiştirilebilir olmasını önermiştir [71]. Bu fikirlerini sabit strüktürler üzerinde ihtiyaca göre sökülüp takılabilen birimlerle oluşturduğu Nagakin Kapsül Kulesi (1972) ve Sony Kapsül Kulesi (1976) binalarında uygulamıştır [71]. Kurokawa' nın sadece mimarlığı değil, politika ve iş dünyasını etkilemiş kavramı “simbiosis”, Yunanca' da “beraber yaşama” anlamına

gelmektedir [72]. Kurokawa, terimin biyolojideki “yaşamlarını sürdürebilmek için bir arada bulunan iki ya da daha çok organizmanın birbirine zarar vermeden yaşaması” tanımına referans vermekte, günümüz dünyasının insanlar, biçimler ve sistemler arasındaki simbiosis ile karakterize olduğunu söylemektedir [72]. Kurokawa, Metabolizm teorisinin, projelerinde doğa ve çevreyle simbiyotik ilişki kurmasını sağladığını söylemiştir [71].

“Kazakistan’ın Yeni Başkenti Astana Masterplanı”, tarih ve günümüz, şehir ve doğa, atık maddelerin dönüşümü ve sürdürülebilir büyüme arasındaki simbiyotik ilişkiler dikkate alınarak tasarlanmıştır [73]. Astana, korunan eski caddeleri ve binaları ile tarihle simbiosis, İsim Nehri çevresi yeşillendirilmesi ve kenti sert rüzgarlardan koruyacak yapay ormanla da doğayla simbiosis kuracaktır [73]. Bunun yanında yeni tasarlanan yeşil alanlar, üretim ve yaşama bölgeleri arasında tampon görevi gören “eko-koridorlar” oluşturacak, ayrıca şehir suyu arıtılarak tarımda kullanılacaktır [73]. Kurokawa’nın, 3 ve 4.1 bölümlerinde anlatılan, SSCB dönemi planlamasında kullanılmış ağaçlandırma stratejilerini kullandığı görülmektedir.

Astanagenplan ve St. Petersburg Gradostroitelstva kurumları tarafından ortaklaşa yapılmış Astana’nın ulaşım projesinde 2010, 2020 ve 2030 yılları olarak, üç etaplı bir planlama yapılmıştır [69]. 2003 yılında onaylanmış söz konusu ulaşım planı, her üç etap için detaylı cadde ve sokak planlarını, her cadde ve etap için beklenen trafik yoğunluğu hesaplarını, otobüs, trolleybüs, dolmuş ve LRT (hafif raylı sistem) hatlarının detaylı gelişim şemalarını içermektedir.

Mevcut dolmuş, otobüs, trolleybüs toplu taşıma alternatiflerine karşılık 2010 yılında 21,7 km uzunluğundaki hafif raylı sistemin (LRT) devreye girmesi planlanmıştır [69]. Ayrıca 2010 yılında 130 km dolmuş, 279 km. otobüs ve 95 km. trolleybüs güzergahı bulunması planlanmıştır [69]. Günümüzde 1000 kişide 63 adet olan özel araba sahipliği oranının 2010’da 1000/200, 2030’da 1000/350 olacağı öngörülmekte, 2020 yılında özel araç sayısının şimdikininki on katı olan 278.600 sayısına ulaşacağı tahmin edilmektedir [69]. Bu bağlamda mevcut caddelerdeki ulaşımın planlanması ve otopark ihtiyacı önemli konulardır [69]. Sokak ve caddeler yeniden projelendirilmekte ve bazı caddeler tek yönlü hale getirilmektedir [69]. Özel araçların % 40’nin park edileceği öngörülen çok katlı binalarda kapalı otopark zorunluluğu getirilmiş ve 2030 yılına kadar üç adet büyük katlı otoparkın yapılacağı

öngörölmüştür [69]. 2030 yılında yeni tren istasyonunun ve İşim Nehri üzerinde on altı köprünün hizmete gireceğı öngörölmüştür [69]. Günümüzde İşim Nehri üzerinde iki köprü bulunmakta, üçüncü köprünün inşaatı devam etmektedir.

Yukarıda sözü edilen ulaşım planlaması, onaylı şehir master planında öngörölen nüfus değerleri olan 2010 yılında 580.000 kişi, 2020 yılında 687.200 kişi ve 2030 yılında 796.000 kişi rakamlarına göre yapılmıştır [69]. Buna karşılık Astana'nın yakın gelecek projeksiyonlarının hemen hemen hepsinde, nüfusun kısa zaman sonra 1 milyon ile 1,5 milyon arasında değişeceği öngörölmektedir. Sözü geçen ulaşım planı ve master planını yapan kurum olan Astanagenplan'ın yöneticisi, aynı zamanda Astana Şehri Baş Mimarı olan V. Laptev, 2010 yılı nüfus hedeflerinin 2003 yılında gerçekleştiğini, ve Astana'nın nüfusunun 2003 yılı itibari ile 500.000'i aştığını ifade etmiştir [60].

Sözü geçen ve halen devam etmekte olan dönüşüm süreci, İşim Nehri'nin sağ yakasındaki kentin mevcut yerleşim bölgelerinde görölen dönüşüm ve İşim Nehri'nin sol yakasında, altı alan şeklinde düzenlenmiş, "Serbest Bölge: Astana Yeni Şehir"de görölen inşa faaliyetleri olmak üzere iki başlık altında incelenebilir.

4.3.1 Eski Kent'teki Gelişmeler

Başkent ilan edildiğı tarih olan 1997'de nüfusu 250.600 olarak açıklanan [56] ve 71.054 hektar alan üzerinde kurulu olan [51] Astana'da yapılan ilk yenileme, kent merkezindeki cephelerde olmuştur [37]. Kent merkezine giriş yolu niteliğindeki Respublika Caddesi'ndeki cepheler, Çin'den getirilen plastik cephe malzemesiyle kaplanmış, diğer ana caddelerdeki cepheler ise boyanmıştır (Bknz Şekil 4.20) [37].

4.1 bölümünde de değinildiğı gibi, yeni yapılan bazı yönetim yapıları yanında, Sovyetler döneminden kalma bazı binalar yenilenerek idari bina haline getirilmiştir [33, 37]. Örneğın Moskova Oteli yenilenerek Dışışleri Bakanlığı, Sovyetler Evi ise yenilenerek Cumhurbaşkanlığı Binası haline getirilmiştir [33].

Kent merkezinde yapılması planlanan yeni yönetim binaları, konut ve parklara yer açmak amacıyla 1999 yılında yıkımlara başlanmış, iki yıl içerisinde yaklaşık yüz hektar alanda yıkım yapılmıştır [44]. "Konforsuz ama iyi durumda" olduğı

Şekil 4.20. Respublika Caddesi'nde yenilenmiş bir cephe, Astana, (Umut O. Demirkol)

Şekil 4.21. Sovyetler Evi'nin, Cumhurbaşkanlığı Sarayı olarak yenilenmiş hali (İlker Erdoğan Arşivi).

söylenilen Sovyet dönemi konutlarının, “sadece çok eski olanları”nın yıkılacağı belirtilmektedir [60]. Söz konusu yıkımların hızlı gerçekleşmesi için yeni kanuni düzenlemeler yapılmış, yıkım süreleri bir yıldan üç aya indirilmiş ve yıkılan binaların sahiplerine binalarına karşılık para ya da daire verilmiştir [44]. Astanalılar’ın % 51,4’ü, Sovyet dönemi konutları hakkında olumsuz fikre sahiptir. Ayrıca, yeni konutların eski konutlardan en önemli farkının konfor olduğunu düşünenlerin oranı % 22,2 dir (Bknz. Ek1).

Örnek olarak, Ekonomi Bakanlığı ve önündeki park düzenlemesi ile Cinema City adlı eğlence merkezi, söz konusu yıkımlar sonucu açılan alanlar üzerinde inşa edilmiştir. Bu alanların boşaltılması için 300’den fazla tek ya da iki katlı konut yıkılmış, bu konutların sahipleri yeni yapılan modern apartman bloklarına yerleştirilmiştir (Bknz Şekil 4.22) [44]. Sözü geçen alanların yıkımlar öncesi durumunun bu gün kimse tarafından hatırlanmadığı ve bunun kentin imajı için olumlu bir durum olduğu iddia edilmektedir [44]. Kent merkezinde konut inşası için yer açmak amacıyla yapılacak yıkımların 2005 yılına kadar sürmesi planlanmaktadır (Bknz. Şekil 4.23) [44].

Şekil 4.22. Ekonomi Bakanlığı ve önündeki park düzenlemesi (N. Kabdualeyeva Arşivi).

Şekil 4.23. Yakın gelecekte yıkılacak tek katlı konutlar, arka planda yeni konut yapıları (Umut O. Demirkol).

Daha önce de değinildiği gibi, kentin bir başkent olarak yenilenmesini amaçlayan programda, en çok önem verilen konu yeni konut inşasıdır. 2003 yılında Astana’da eski kent merkezinde, işveren idarelere teslim edilen 260.677 metrekare kullanılabilir alanın 89.200 metrekaresi konuttur [42, 46]. % 82’si özel yatırımcılar tarafından inşa edilmiş bu konutların 2003 yılı başı itibari ile ortalama satış fiyatı yaklaşık 470 USD/metre karedir [46].

İşim Nehri kıyısında yoğunlaşmış konut yapılaşmasında, Sovyet döneminden çok farklı bir anlayışın hakim olduğu gözlemlenebilir. Modernist bir anlayış çerçevesinde biçimlenmiş Sovyet dönemi konutlarına karşılık günümüz konutlarında, 2.1 bölümünde anlatılanlar paralelinde, tarihsel öğeleri içeren postmodern ve eklektik bir tarzın tercih edildiği söylenilebilir (Bknz. Şekil 4.24). Astana’da faaliyet gösteren “Stüdyo Art” adlı mimari proje bürosu için yazılmış tanıtım yazısında, büronun tarzının “klasik formlar ve modern eğilimler” içerdiği söylenmektedir (Bknz. Şekil, 4.25) [66]. Planlama açısından bakıldığında ise daha farklı bir durum gözlenmektedir. Planlama bakımından Sovyet konutlarında gözlenen tutumlar tamamıyla terk edilmemiş, fakat bu anlayışla planlanan konutlar yanında farklı anlayışların biçimlendirdiği konutlar da inşa edilmiştir. Sovyet döneminin tek odalı konutlarında dahi ayrı olan mutfak bölümüne karşılık, yeni yapılan konut

projelerinde, açık mutfaklı stüdyo tipi daireler bulunmakta, çok odalı dairelerde bile açık mutfak seçeneği müşterilere sunulmaktadır.

Şekil 4.24. Postmodern eğilimli bir konut binası, Astana (Umut O. Demirkol)

Şekil 4.25. Yeni konut yapısı. İmanava Caddesi, Astana. Mimar, “Stüdyo Art”, (Umut O. Demirkol)

Sözü edilen inşa faaliyetleri sonucu, konut stoğundaki miktar ve nitelik değişimi yanında, kentin makro ölçekteki görünümü de değişmektedir. Sovyet dönemi kentine karşılık günümüz kentinde konut yapıları yükselmekte ve yeni mikroyonlar eskiye oranla çok daha yoğun tasarlanmaktadır. Hatta Sovyet döneminde inşa edilmiş bölgelerde konutlar arasındaki avlulara yeni konutlar inşa edilmekte dolayısı ile kentin inşa edilmiş alanlarındaki yoğunluk da artmaktadır .

Konut blokları arasındaki alanlara yapılan yeni konut yapılarının yanında, bloklar ve caddeler arasındaki yeşil alanlara da, çeşitli büyüklükte, alışveriş işlevli yapılar inşa edilmektedir. Diğer yandan, özellikle kentin ana caddelerindeki konut yapılarının zemin katları ticari amaçlar için yeniden düzenlenmekte ve yaya yollarına taşan ekler, giriş-çıkış üniteleri inşa edilmektedir. Aynı zamanda, şehir içinde oluşan trafik sıkışıklıklarını çözmek amacıyla, cadde kenarlarındaki yeşil alanların bir kısmının, 2005 yılına kadar aşamalı olarak yollara dahil edileceği belirtilmektedir [60].

3. ve 4.1 bölümlerinde açıklanan, Sovyet dönemi kent planlama anlayışı çerçevesinde ortaya çıkmış ve kent merkezinde, gerek bloklar arasında, gerekse de bloklar ve cadde arasında büyük rekreasyonel alanları barındıran mevcut fiziksel yapı hızla yoğunlaşmakta, dolayısı ile yeşil alanlar azalmaktadır. Buna karşılık Astanalılar'ın % 52,9'u eski avlulara yapılan konutları olumlu karşılarken, % 67,1'i yüksek yapılar hakkında pozitif fikire sahiptir (Bknz. Ek 1).

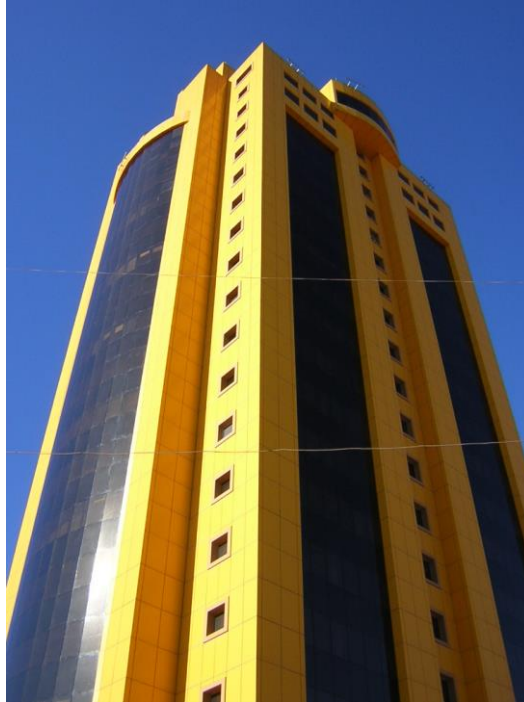
2004 yılı itibari ile, konut, alış-veriş, kapalı oto park ve ofis işlevlerini bünyelerinde toplayan bazı büyük komplekslerin inşası sürmektedir. Bu komplekslerin ana unsuru, gerek inşa alanı gerekse de pazarlama önceliği olarak konuttur. Mimari anlayışları farklılıklar içeren bu yapı gruplarının genelinde, daha önce değinilen postmodern anlayışın tercih edildiği görülebilir. Bu projelerde kat sayısı ve dolayısı ile yoğunluk yukarıda sözü edildiği şekilde yüksektir.

Bununla beraber kent merkezinde bir dizi prestij yapısı inşa edilmiştir. Bir çoğunun mimari konseptinin Nazarbayev'in fikirleri doğrultusunda belirlendiği ifade edilen bu binalarda da, konut yapılarındakine benzer eklektik-postmodern tutumla beraber, daha minimalist ya da “hi-tech” eğilimli yapılarda görülebilir. Bu durumun, daha önce de değinilen, Nazarbayev tarafından yeni kentte doğu ve batı öğelerinin bir arada bulunmasını talep etmesiyle örtüştüğü düşünülebilir. Bu binalar arasında,

Cumhurbaşkanlığı Kültür Merkezi, Intercontinental Oteli, Astana Tower ofis binası, Ekonomi Bakanlığı ve Kazakistan Spor Merkezi sayılabilir (Bknz. Şekil 4.26, 4.27, 4.28).

Şekil 4.26. Cumhurbaşkanlığı Kültür Merkezi, Astana (Umut O. Demirkol).

Şekil 4.27. Astana Tower, Astana (Umut O. Demirkol).

Şekil 4.28. Kazakistan Spor Merkezi, Astana (N. Kabdualeyeva).

4.3.2 Serbest Bölge: Astana Yeni Şehir

Kisho Kurokawa tarafından yapılmış master plan doğrultusunda, Astanagenplan kurumu tarafından 2001 yılında hazırlanmış ve “Serbest Bölge: Astana Yeni Şehir” adlı kentin yeni gelişme bölgelerini içeren yeni kent planı, Nazarbayev tarafından 29 Haziran 2001 tarihinde onaylanmıştır [43]. Aynı yıl şehirde, %65’i çalışma yaşında olan 323.900 nüfus yaşamaktadır [43]. Plan 1 Ocak 2002’den itibaren yürürlüğe girmiş ve 2007 tarihine kadar yürürlükte kalması öngörülmüştür [43, 48]. Yetkililer tarafından, Kurokawa’nın projesinin seçilmesinin sebebi olarak ekolojiyi önemsemesi gösterilmektedir [37]. Söz konusu planda, su arıtma tesisleri ve rüzgar enerjisi santrali bulunmaktadır [37].

Astana Yeni Şehir’deki inşaat yatırımlarının serbest bölge çerçevesinde yapılarak, yabancı yatırımcıların bölgeye çekilmesi, vergi ve gümrükte sağlanacak kolaylıklarla inşa faaliyetlerinin hızlı yürümesi, yabancı firmaların faaliyetleri ile yeni malzeme ve teknolojilerin Kazakistan’a girmesi amaçlanmıştır (Bknz. Şekil 4.29, 4.30) [35, 47]. Hem yabancı hem de yerli firmalara belirli koşullar altında vergi muafiyeti sağlayan Serbest Bölge: Astana Yeni Şehir uygulaması, her yıl farklı ülkelerde düzenlenen toplantılarla dünyaya tanıtılmaktadır [47].

Şekil 4.29. Astana Yeni Şehir 2. Serbest Bölge Maketi, önplanda Cumhurbaşkanlığı Sarayı, arkada Başbakanlık, Senato, ve Parlamento binaları, daha da arkada 8000 daireyi içerecek konut kompleksi (Umut O. Demirkol).

4.3.1 bölümünde sözü edilen yıkım faaliyetleri, kentin eski bölgelerinde olduğu gibi, söz konusu yeni bölgede de uygulanmaktadır. Tek katlı ya da iki katlı ve çok seyrek konut yapılaşmasından oluşmuş bu bölgedeki doku, daha çok altyapı ve konut inşası için yer açmak amacıyla ortadan kaldırılmaktadır. Bu alanda 2005 yılına kadar 800 kadar konut yıkılması planlanmıştır [44].

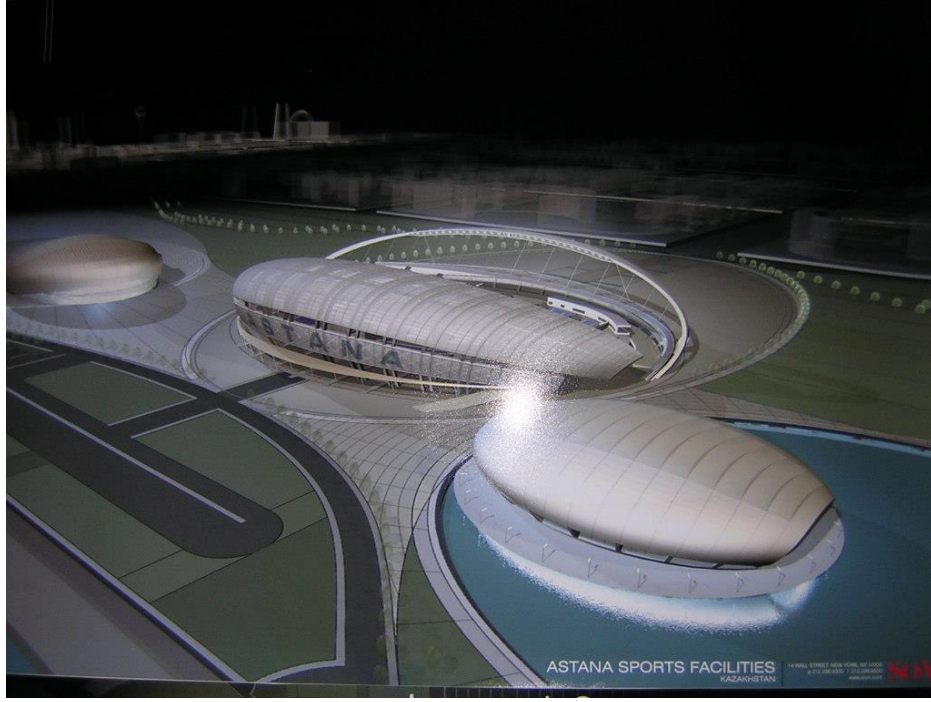
Söz konusu şehir planına göre Astana Yeni Şehir, toplam alanı 1052,6 hektar, çevreleri ise 36,8 kilo metre olan altı ayrı alandan oluşmaktadır [43]. Kentin eski alanlarındaki duruma paralel olarak bu alanda da yapılması planlanmış inşaat yatırımlarının büyük kısmı konut yapılarıdır. Yetkililer tarafından, bir çok yeni kentte yapılmış, konut ve ofis bölgelerinin ayrılması hatasının, Astana'nın yeni bölgelerinde yapılmayacağı vurgulanmıştır [37]. 2003 yılı itibari ile planlanmış 1,83 milyar dolar yatırım, %38,8'i konut, %20,6'sı sosyo-kültür yapıları, %20,1'i altyapı, %16,3'ü idari binalar ve %12,2'si ofis binaları şeklinde düzenlenmiştir [48]. 2003 yılında söz konusu yatırımın 350 milyon dolarlık kısmı yapılmıştır [48].

Şekil 4.30. Astana Yenişehir 2. Serbest Bölge, soldan sağa Başbakanlık, Senato ve Parlamento binaları, arkada Bayterek Kulesi, (Umut O. Demirkol).

2002 yılındaki 32 şantiyeye karşılık, 2003 yılında Astana Yeni Şehir’de devam etmekte olan ve gerek Kazak gerekse de yabancı, 300’den fazla firmanın yüklenici ya da alt yüklenici olarak faaliyet gösterdiği 67 şantiyenin 12’si idari yapı, 12’si konut, 15’i sosyo-kültürel yapı, 28’i ise altyapı, yol ve çevre düzenleme inşaatıdır [43, 47, 48]. Aynı yıl itibari ile 20 şantiye daha başlamak üzeredir [48]. Söz konusu alanda, 2003 yılı itibari ile Türkiye, Rusya, Almanya, Kırgızistan ve İsviçre’den firmalar faaliyet göstermektedir [35].

32 bin kişilik stadyum (Bknz. Şekil 4.31), üniversite kompleksi, çok salonlu bir sinema kompleksi, yeni drenaj şebekesi ve bilgisayar kontrollü bir pompa istasyonu, yakın zamanda inşasına başlanması planlanan binalar arasındadır [47]. Su ve elektrik altyapısının Kazakistan imkanları ile, haberleşme altyapısının ise yabancı ortaklı inşa edilmesi planlanmaktadır [43].

Şekil 4.31. SOM tarafından yapılmış Astana Stadyumu projesine ait bir pafta (Umut O. Demirkol).

N. S. Nazarbayev, “sakin ve ölçülü” olarak nitelenen Astana Yeni Şehir’in, “eski kentten yeni kente yumusak bir geçiş” sağlamasının ve mimari tarzının, kentin coğrafi konumu sebebi ile hem Avrupa’dan hem de Asya’dan öğeler içermesi gerektiğini düşünmüştür [46, 55]. Daha önce de değinilen bu konu bağlamında, eski kentteki bir çok yapı gibi, sözü geçen alandaki binalar da bu prensipler doğrultusunda tasarlanmıştır denilebilir. Örnek olarak, Kisho Kurokawa tarafından tasarlanmış “Astana Uluslararası Havalimanı Yolcu Terminali” binası için yazılan bir tanıtım yazısında binanın, “hi-tech” tarzında biçimlenmiş bir “Kazak çadırı” formunu içerdiği, bu haliyle “fütürist” olduğu, ama Astana ve Kazakistan’ı simgelediği söylenmektedir (Bknz. Şekil 4.32) [63]. Bölgedeki bir başka önemli yapı olan ve konut da dahil olmak üzere bir çok işlevi bünyesinde barındıran “Kazminaygaz (Petrol Bakanlığı)” binasının inşaatını konu alan bir haber yazısının başlığı “Ölçü Batılı, Stil Bizim” şeklindedir (Bknz. Şekil 4.33) [65]. Eski kentteki bir çok binada tercih edilmiş postmodern tutum, yeni kentteki gerek konut gerekse de yönetim yapılarında da kendini göstermektedir.

Bölgedeki en önemli yapının “Bayterek” adlı kule olduğu söylenilebilir (Bknz Şekil 4.34). “Derin felsefi, politik ve tarihi anlamlar içeren bir yapı” olduğu söylenen 105

metre yüksekliğindeki kulenin, Astana'nın başkent olduğu yıl olan 1997'yi simgelemek üzere 97. metresinde restoran, toplantı ve sergi alanlarını içeren bir platform bulunmaktadır [67]. Bir Kazak efsanesinden esinlenerek tasarlanmış kulenin gövdesi, Bayterek adlı “hayat ağacının” gövdesi ve dallarını simgelerken, üzerindeki 22 metre çapındaki altın renkli küre ise, ağaçta yaşayan “altın yumurtlayan kuşun” yumurtasını ifade etmektedir [67]. Bayterek'i tanıtan bir yazıda, “Paris’de Eifel Kulesi, New York’ da Özgürlük Anıtı” simgeleri gibi, Bayterek’in de Astana’ nın simgesi olduğu söylenmektedir [67]. Bu durumun, 2.3 bölümünde anlatılan “simge yapı üretimi” konusuna tipik bir örnek oluşturduğu düşünülebilir.

Cumhurbaşkanlığı Sarayı ise neo-klasik öğelerle beraber, Kazak çadırı “yurt”u simgeleyen, Kazakistan bayrağı rengi kubbesi ile, Nazarbayev’in “hem batılı, hem bizden” talebine uygun bir prestij yapısı olarak, global bir kent üretme çabasında olan bir çevre ülkesini yöneten siyasi erkin “kimlik” ile ilgili sorunlarını yansıtan tipik bir örnek olduğu söylenilebilir (Bknz Şekil 4.35).

Şekil 4.32. Astana Uluslararası Havaalanı Yolcu Terminali, K. Kurokawa (Umut O. Demirkol).

Şekil 4.33. Petrol Bakanlığı, Astana Yeni Şehir (Umut O. Demirkol).

Şekil 4.34. Bayterek, Astana Yeni Şehir (Umut O. Demirkol).

Şekil 4.35. Cumhurbaşkanlığı Sarayı, Astana Yeni Şehir (Umut O. Demirkol).

5. SONUÇ

Bu çalışmada, Kazakistan'ın yeni başkenti Astana'nın, eski ve yeni fiziksel durumu, kentin bir global kente dönüşmesi bağlamında irdelenmiştir.

Günümüz kentinin fiziksel yapısını belirlemekte etkili olmuş postmodernizm, post endüstriyelizm ve globalizm kavramları açıklanarak bunların kent ve mimariye etkileri vurgulanmış, böylelikle bir çok kent gibi Astana'yı da ortaya çıkarmış ve şekillendirmiş teorik çerçeve, Şenzen ve Dubai örneklerinin de yardımıyla belirlenmiştir. Günümüz kentlerinin yapısı, uluslararası sermaye trafiği, enformasyon, hizmet sektörü, çoğulculuk gibi kavramlarla karakterize olmaktadır.

SSCB dönemi kent ve mimarlık prensipleri açıklanmış ve Kazakistan'ın önce Rus İmparatorluğu, daha sonra da SSCB dönemindeki kentleşmesi aktarılmıştır. Astana'nın da başkent oluşu öncesi fiziksel durumunu etkilemiş bu süreç tüm ülke bağlamında ele alınmıştır. Kazakistan'da 19. yüzyılda savunma yapılarının yanındaki küçük ticaret yerleşimleri olarak başlayan süreç, SSCB döneminde sanayi kentleşmesine dönüşmüştür. SSCB dönemi kenti, birbirlerinden net bir biçimde ayrılmış yaşama, üretim, ulaşım, dinlenme alanları, Le Corbusier'nin projelerinden esinlenilerek geliştirildiği söylenen mikroreyon kavramı ve standart konut yapıları ile karakterize olmaktadır.

Yukarıda anlatılanlar bağlamında, Astana'nın önce Rus İmparatorluğu dönemindeki kuruluşu ve sonra SSCB dönemindeki kentsel gelişimi aktarılmış, böylece başkent oluşuyla başlayan gelişiminden önceki fiziksel durumunun çerçevesi çizilmiştir. Daha sonra, Kazakistan'ın yeni bir başkente ihtiyaç duymasının ve bunu takip eden süreçte yeni başkent olarak Astana'nın seçilmesinin sebepleri vurgulanmıştır.

Son olarak Astana'nın halen sürmekte olan fiziksel değişim süreci, eski ve yeni kentlerdeki gelişmeler olarak, yapılmış projeler, yatırımlar hakkında bilgiler, sürmekte olan veya bitmiş inşaatlar, gelecek projeksiyonları ile betimlenmiş, ortaya çıkmakta olan kentin, SSCB dönemi kenti ile farkları vurgulanmış, tüm bu

anlatılanların 2. bölümde çizilen teorik çerçeveye ilişkileri vurgulanmıştır. SSCB kentinin, Le Corbusier'nin kentsel projelerinden etkilenilerek geliştirilen mikroreyon kavramı baskınlığında oluşmuş, az yoğun dokusu, kent merkezindeki önemli bölgelerin değerlendirilmesi sonucu, mevcut yeşil alanlara yapılan yeni binalar ile yoğunlaşmaktadır. Dönemin standart konutlarına karşılık, yeni konutlarda farklı konfor, tarz ve büyüklük seçenekleri vardır. Denilebilir ki kent mekanı, modernist/sosyalist mekandan, global/kapitalist mekana doğru kaçınılmaz bir evrim süreci içerisinde.

Bu bağlamda Astana, devlet politikası şeklinde sürdürülen gelişim projesi, yabancı yatırımcı çekmek amaçlı serbest bölgeleri, çoğunun inşası sürmekte olan lüks ofis binaları, uluslararası üne sahip bir mimar tarafından tasarlanmış havaalanı ile, sermayenin global hareketinde bir durak olabilmesi, bir başka deyişle bir "global kent" olabilmesi için gelişimi sürdürülen bir kenttir. Endüstri yatırımı planlanmayışı, yatırımların konut yanında, hizmet ve finans sektörlerine yapılıyor olması, post endüstriyel bir kent inşasına işaret etmektedir. Sözü edilen fiziksel gelişimin mimari görüntüsü genellikle postmodern biçimler olarak belirmektedir. Bu sayılan özelliklerinin, benzer bir çok kentle olduğu gibi, bu çalışma çerçevesinde irdelenmiş, Şenzen ve Dubai ile paralellikleri bulunmaktadır.

Bu çalışma kapsamında yapılmış anket çalışması (Bknz. Ek 1), Astana'da yaşayan insanların, tüm bu gelişmeleri desteklediğini, sonuçlarından memnun olduğunu ve söz konusu gelişmelerin Astana ve Kazakistan'ın uluslararası durumu için daha da olumlu sonuçlar doğuracağını düşündüklerini göstermektedir.

KAYNAKLAR

- [1] **Gombrich, E. H.**, 1994, Sanatın Öyküsü, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- [2] **Brueggemann, R.**, 1986, Postmodernism, in *Encyclopaedia of 20th Century Architecture*, pp. 287-291, Ed. Lampugnani, V. M., Thames and Hudson, London
- [3] **Lyotard, J. F.** 1990, Postmodern Durum, Ara Yayıncılık, İstanbul.
- [4] **Jenkins, K.**, 1997, Tarihi Yeniden Düşünmek, Dost Kitabevi, Ankara.
- [5] **Jenks, C.**, 1991, The Language Of Postmodern Architecture, 6th edition, Academy Editions, London,
- [6] **Harvey, D.**, 1999, Postmodernliğin Durumu, Metis Yayınları, İstanbul.
- [7] **Ghirardo, D.**, 1996, Architecture After Modernism, Thames And Hudson, London.
- [8] **Castels, M.**, 1989, Informational City, Mc Graw-Hill, N.Y.
- [9]. www.misoui.edu
- [10] **Turner, B.**, Periodization and Politics in the Postmodern, in *Theories of Modernity and Postmodernity*, pp. 2-6, Sage Publications.
- [11] **Boyer, M. C.**, 1996, Cyber Cities, Princeton Architectural Press, N. Y.
- [12] **Mitchell, W. J.**, 2000, City of Bits, MIT Press, Cambridge.
- [13] **Novak, M.**, 1994, Liquid Architecture in Cyberspace, in *Cyberspace: First Steps*, pp. 226-249, Ed. Benedikt, M., MIT Press, Cambridge.
- [14] www.activeworlds.com
- [15] **Mitchell, W. J.**, 2001, E-Topia, MIT pres, Cambridge.
- [16] **Hettne, B.**, Globalism and Regionalism, www.unu.edu/unupress/globalism.html.
- [17] **Amartya, S.**, How to Judge Globalism, www.prospect.org/print/V13/1/sen-a.html.
- [18] **Işık, O.**, 1993, Modernizm Kenti/Postmodernizm Kenti, *Birikim*, **53**, 27-34.
- [19] **Tezcan, B.**, 1994, Postmodernliğin Dayanılmaz Hafifliği, *Birikim*, **63**, 33-39.

- [20] **Womack, J. P., Jones, D. T., Roos D., Carpenter, D. S.,** 1990, Dünyayı Değiştiren Makine, Otomotiv Sanayi Derneği, İstanbul.
- [21] **Sassen, S.,** 2001, The Global City, 2nd Edition, Princeton University Pres.
- [22] **Ercan, F.,** 1996, Kriz ve Yeniden Yapılanma Sürecinde Dünya Kentleri ve Uluslararası Kentler: İstanbul, *Toplum ve Bilim*, **71**, 61-95.
- [23] **Vöckler, K. ve Luckow, D.,** 2000, Beijing, Shangai, Schenzen Cities of the 21st Century, Campus, NY.
- [24] **Kögel, E.,** 2000, From Static To Dynamic Public Spaces, in *Beijing, Shangai, Schenzen Cities of the 21st Century*, s. 549-551, Ed. Vöckler, K. ve Luckow, D. Campus, NY.
- [25] **Kumar, P.,** 1999, Dubai City, Dubai Municipality, Dubai.
- [26] Burj Al Arab, ABC Millenium, Cyprus, 2000.
- [27] **Işık, O.,** 1994, Globalleşme Süreci ve Kentin/Kentliliğin Değişen Anlamları, *Birikim*, **68-69**, 98-106.
- [28] **Tanyeli, U.,** 1998, 1950'lerden Bu Yana Mimari Paradigmaların Değişimi Ve Reel Mimarlık, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, s. 235-254, İstanbul.
- [29] **Basenov, T. K.; Gerşberg, V.B.; Melnikov, E.G.,** 1973, Gradostroitelstvo Kazhstana, Izdatelstvo Kazahstan, Alma Ata.
- [30] **Olnova, A.P.; Maklakova, T.G.; Lazereva, N.N.,** 1967, Jilei Doma Povişenno Etajnosti, Moskova.
- [31] **Nurgaliyev, R.N. (ed),** 1995, Akmola Entsiklopediya, İzdatelstvo Atamura, Alma Ata.
- [32] www.factmonster.com/ce6/world/A0851000.html
- [33] **Razumov, R.,** Kazakstan's 'Bleak' Capital, www.1worldcommunication.org/kazakstansbleakcapitol.htm
- [34] **Dosamov, B.,** 1971, Tselinograd, Moskova.
- [35] www.kazakhstanembassy.org.uk/cgi-bin/index/47
- [36] **Pala, C.,** 2001, Kazkh Capital Based On Washington, www.cdi.org/russia/johnson/6153-13.cfm.
- [37] **Kaiser, R. G.,** 2002, Capital On The Steppes, www.washingtonpost.com/ac2/wp-dyn?pagename=article&node=&contentId=A44012-2002Agu21.
- [38] **Robinson, J.,** 1999, Regional Corner: Astana, Kazkhstan, www.bisnis.doc.gov/bisnis/bulletin/9901corn.htm.

- [39] www.homestad.com/prosites-kazakhembus/Astana.html
- [40] www.nationmaster.com/encyclopedia/Astana
- [41] **Escobar, P.**, 2003, The King Of The Steppes, www.ocnus.net/cgi-bin/exec/view.cgi?archive=34&num=8135.
- [42] **Grigorbev, V.**, 2004, Orientiri Na God, *Veçırnaya Astana*, **6 Ocak 2004**, 1.
- [43] **Erejepov, B.B.**, 2002, Spetsialnaya Ekonomičeskaya Zona: Astana Novi Gorad, *Banki Kazahstana*, **3**, 9-11.
- [44] **Lukin, A.**, 2001, Snas Vethava Jilya, *Delovoi Mir*, **5**, 25.
- [45] **Glaudinov, B.**, 1974, Arhitektura Sovyetskogo Kazahstana, Stroizdat, Moskova.
- [46] **Egorov, V.**, 2003, Stroim Astanu-Stroim Naşe Buduşyeye, *Veçırnaya Astana*, **6 Aralık 2003**, 1.
- [47] **Guk, V.**, 2003, Spetsialnaya Ekonomičeskaya Zona İspitaniye Budinya, *Delovoi Mir*, **27**, 72,73.
- [48] **Emirov, E.**, 2003, Privlekatelnyy Klimat Spetsialnaya Ekonomičeskaya Zona, *Delovoi Mir*, **26**, 86,87.
- [49] **Kirmanov, A.**, 2000, Astana Annual Album, Almaty.
- [50] **Falla, P., Howlett, C.**, 1999, Oxford Russian Dictionary, Oxford-Moskova.
- [51] **Kubayev, K. E.**, 2000, Sotsialno-Ekonomičeskiye İ Geopolitičeskiye Uslovyia Razvitya Kazahstana Vı Svyazi Sı Perenosom Stalitsı, *Vestnik EGU*, **4**, 74-80.
- [52] **Laptev, V.**, 2001, Realizatsii Generalnovo Plana, *Kumbez*, **3/4**, 4.
- [53] **Mukhanbetzhanova, G.**, 2002, The History Of Astana Is Created Infront of Our Very Eyes, *Kazakhstan International Magazine*, **2002/1**, 98-103.
- [54] **Kapanov, A.**, 2002, A New Master Plan For Almaty City, *Kazakhstan International Magazine*, **2002/1**, 66-67.
- [55] **Park, Y. S.** (ed), 2001, Kazakhstan, 2. Baskı, P&V, Alma Ata.
- [56] Akmola Novaya Stalitsa Kazahstana, Akmola, 1997
- [57] **Nikolayevskaya, I. A.**, 1990, Blagousroistvo Gorodov, Moskova.
- [58] **Barton, N. E., Çernov, I. E.**, 1986, Arhitekturnie Konstruktsii, Vışaya Şkola, Moskova.
- [59] **Sevtsova, K. K.**, 1983, Arhitektura Grajdanskıkh İ Promışlennıkh Zdaniy, Cilt 3, Stroizdat, Moskova.

- [60] **Laptev, V.**, 2003, Novaya Stalitsa Starie Bolyaçki, *Stroitelstva İ Arhitektura*, **10.01.2003**, 6.
- [61] “Tvorçestvo” (Kisho Kurokawa ile yapılmış söyleşi), *Mir Stroitelstva*, **2002/1-2**, 37, 38.
- [62] Astanagenplan, 2001, *Kumbez*, **3/4**, 8-9.
- [63] **Altınbekov, T.**, 2001, Mejdunarodniy Aeroport Vı Astanye, *Kumbez*, **3/4**, 24-25.
- [64] **Golovanov, V.**, 1980, Bilimsel-Teknik Devrim Ve Sosyalist Toplum, Konak Yayınları, İstanbul.
- [65] **Mikoyan, K.**, 2002, Merki Zapadniye, Stil Naş, *Ekspress K*, **21 Haziran 2002**, 9.
- [66] Studyo Art, 2001, *Kumbez*, **3/4**, 8-9.
- [67] **Bredihina, T.**, 2002, Novoye Guda Stalitsı, *Stalitsa*, **3-6**, 26.
- [68] **Asembekov, E.**, 2002, Astana-Simbol Kazahstana 21 Veka, *Astana*, **2-3**, 17-18.
- [69] “Astana Kompleksnaya Transportnaya Shema”, (Astana Ulaşım Projesi raporu), Atsana-St. Petersburg, 2002-2003.
- [70] **Sharp, D.**, 2001, Twin Cultures In The Worlds Of Symbiosis And Synergy, in *Kisho Kurokawa, Metabolism + Recent Works*, pp. 8-9, Ed. Sharp, D., Book Art, Londra.
- [71] **Kurokawa, K.**, 2001, Metabolism As Prediction For The Future, in *Kisho Kurokawa, Metabolism + Recent Works*, pp. 11-13, Ed. Sharp, D., Book Art, Londra, 2001.
- [72] **Sharp, D.**, 2002, Life Principles For A New Age, in *Kurokawa, Eco-Cities/Eco-Architecture*, pp. 16-17, Ed. Sharp, D., Book Art, Londra.
- [73] Masterplan of Kzakhstan’s New Capital, Astana, in *Kurokawa, Eco-Cities/Eco-Architecture*, p. 49, Ed. Sharp, D., Book Art, Londra, 2002.
- [74] **Jenger, J.**, 1996, Le Corbusier, Thames and Hudson, Londra.
- [75] **Frampton, K.**, 1997, Modern Architecture, Thames and Hudson, Londra.
- [76] **Borngraber, C.**, 1986, Russia, in *Encyclopaedia of 20th Century Architecture*, pp. 287-291, Ed. Lampugnani, V. M., Thames and Hudson, London.
- [77] **Dostoğlu, N. T.**, 2002, Le Corbusier ve Kent, Boyut Yayın, İstanbul.

EK 1: Anket Çalışması

Aşağıda sonuçları sunulmuş olan anket, Ağustos 2004-Kasım 2004 tarihleri arasında, Astana Evrazinski Üniversitesi öğrencileri ve çalışanları ile Astana’da faaliyet gösteren bir inşaat şirketi çalışanları arasında yapılmıştır. Anket, 120 kişiye dağıtılmasına karşılık 70 kişi tarafından cevaplanmıştır.

1.Yaşınız?

Yaş ortalaması: 28. En yaşlı 70, en genç 14 yaşındadır.

2.Mesleğiniz?

Öğretmen	% 25,7
Öğrenci	% 20
Memur	% 7
Mimar	% 5,7
Mühendis	% 5,7
Tercüman	% 5,7
İşsiz	% 5,7
Muhasebeci	% 4,3
Ofis elemanı	% 2,9
Diğer	% 17,3

3.Kaç yıldır Astana` da yaşıyorsunuz?

Ortalama: 8,6 yıl. Astana doğumluların oranı % 8,5’dir.

4.Kentin başkent oluşundan beri yaşanan fiziksel değişimi nasıl değerlendiriyorsunuz?

a.olumlu	% 98,6
b.olumsuz	% 1,4

5.Sizce eski kent ile yeni kent arasındaki en büyük fark nedir?

a.yeni konutlar	% 25,9
b.yeni binaların cepheleri	% 16,7
c.yüksek binalar	% 30,2
d.alışveriş yapıları	%18,8
e.eskiye oranla yoğunlaşan yapılaşma	% 8,4

6.Sovyetler dönemi kenti ve konutları hakkındaki düşünceleriniz nedir?

a.Olumlu	% 44,3
b.Olumsuz	% 51,4
Fikir belirtmeyen	% 4,3

7.Sizce bunların yeni konutlardan farkları nelerdir?

a.Konfor	% 22,2
b.Cephe	% 8,6
c.Planlama	% 23,2
d.Büyüklik	% 13,3
e.Kullanılan malzeme	% 25
Fikir belirtmeyen	% 5,7

8.Eski avlulara yeni konut blokları yapılması hakkındaki düşünceniz nedir?

a.Olumlu	% 52,9
b.Olumsuz	% 46,1

9.Yeni kentin planlaması hakkında ne düşünüyorsunuz?

a.Olumlu	% 82,9
b.Olumsuz	% 14,2
Fikir belirtmeyen	% 2,9

10.Yeni binaların mimarisi ve planlaması hakkındaki fikirleriniz nedir?

a.Olumlu	% 84,3
b.Olumsuz	% 11,4
Fikir belirtmeyen	% 4,3

11.Sizce en iyi yeni bina hangisi?

Ekonomi Bakanlığı	% 12,9
Bayterek	% 8,6
Ulaşım Bakanlığı	% 7,1
Yeni Şehir'deki binalar	%7,1
İyi bina yok	% 7,1
İntercontinental Oteli	% 5,7
Triump Astana	% 5,7
Yeni binaların hepsi iyi	% 4,3
Diğer	% 11,4
Fikir belirtmeyen	% 30,1

12.Yeni yapıların inşaat standartları konusunda ne düşünüyorsunuz?

a.Olumlu	% 78,6
b.Olumsuz	% 10
Fikir belirtmeyen	% 11,4

13.Bunları imalat kalitesi ve teknoloji açısından yeterli görüyorsunuz?

a.Olumlu	% 40
b.Olumsuz	% 55,7
Fikir belirtmeyen	% 14,3

14.Astana'nın kentsel gelişiminin Kazakistan'a uluslararası ün ve prestij sağlayacağını düşünüyor musunuz?

a.Evet	% 77,1
b.Hayır	% 17,2
Fikir belirtmeyen	% 5,7

15.Astana'nın ileride dünyanın önemli bir kenti olacağını düşünüyor musunuz?

a.Evet	% 51,4
b.Hayır	% 44,3
Fikir belirtmeyen	% 4,3

16.Eğer hayırsa bunun olması için ne yapılması gereklidir?

a.Tanıtım	% 1,4
b.Kültür-turizm yatırımı	% 25,3
c.Finans-bankacılık yatırımı	% 12,7
d.Sanayi yatırımı	% 28,4
e.Farklı kentleşme anlayışı	% 6,5
Fikir belirtmeyen	% 25,7

Bir önceki soruya olumlu yanıt verenler de bu soruyu yanıtlamıştır.

17.Hic bir batı ülkesinde bulundunuz mu? Hangisi? Düşünceleriniz?

Hayır	% 77,1
Almanya	% 8,6
ABD	% 4,3
Avrupa	% 4,3
Türkiye	% 2,9
Diğer	% 2,8

Sözü geçen ülkelerde bulunanların % 40' ı şehirleri ve mimariyi beğendiklerini belirtmekte, % 60'ı herhangi bir yorum yapmamaktadır. Olumsuz bir yorum belirtilmemiştir.

18.Beğendiniz mimarlar, stiller ve yapılar hangileridir?

Modern binalar	% 11,4
Tarihi binalar	% 7,1
Bütün tarzlar	% 4,3
Gotik	% 2,9
Rokoko	% 2,9
Diğer	%2,8
Fikir belirtmeyen	% 68,6

19.Dünyanın gelişmiş ülkelerinden birisi olan İtalya`da, çok az sayıda gökdelen olduğunu düşünürsek; arazi sorunu olmayan Astana`daki yüksek yapılaşma hakkındaki görüşleriniz nelerdir?

Olumlu fikirler	% 67,1
Olumsuz fikirler	% 5,7
Kararsız	% 2,9
Fikir belirtmeyen	% 24,3

Olumlu fikire sahip olanların % 56,4'ü kentin ya da ülkenin prestijini arttırmak, ekonomik gücünü kanıtlamak gibi sebeplerle yüksek yapının gerekliliğini savunurken, % 30,8'i yüksek yapıları sevmekte ya da kente güzellik kattığını düşünmektedir.

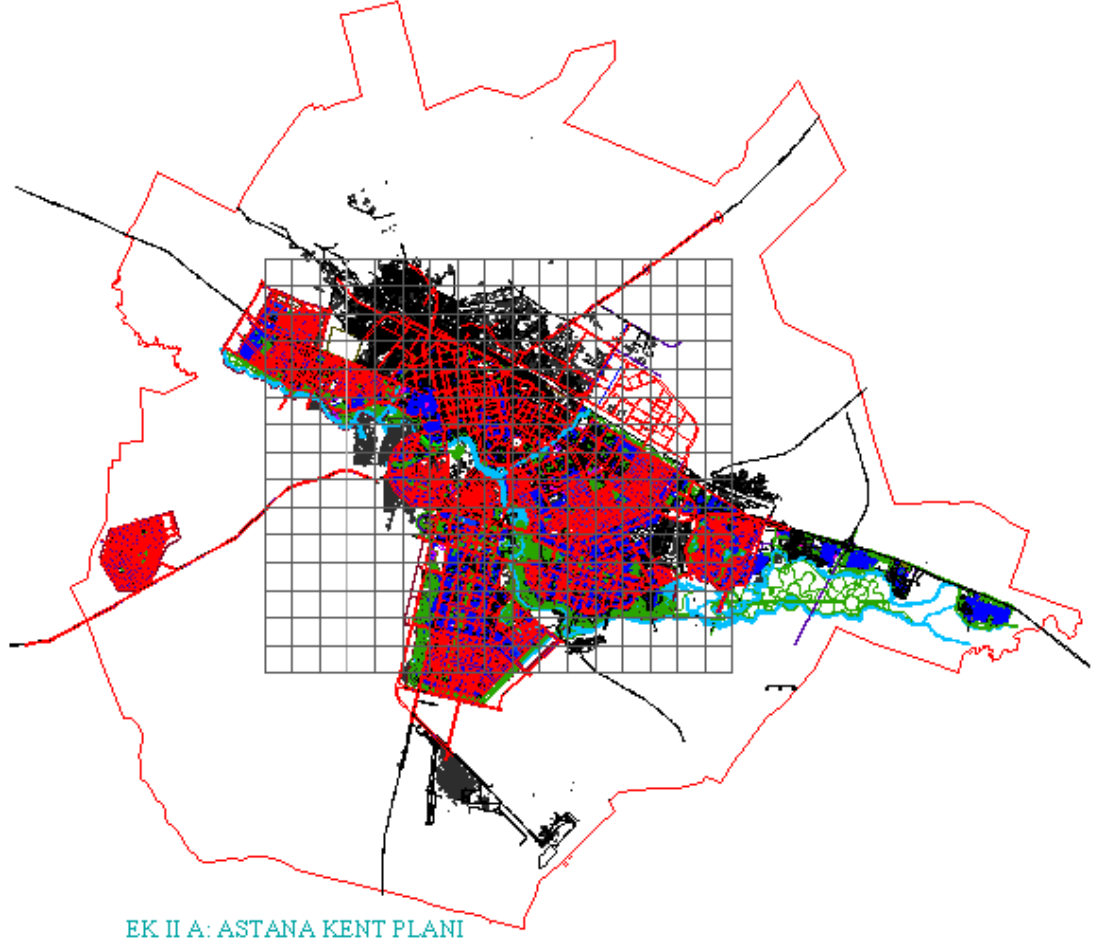
20.`Global Kent` ve globalleşme kavramları size ne ifade ediyor?

Fikir belirtmeyenlerin oranı % 41,4'tür. Yanıtlar ise “günümüz dünyası”, “her türlü imkana sahip olan şehir” şeklinde özetlenebilecek fikirler içermektedir.

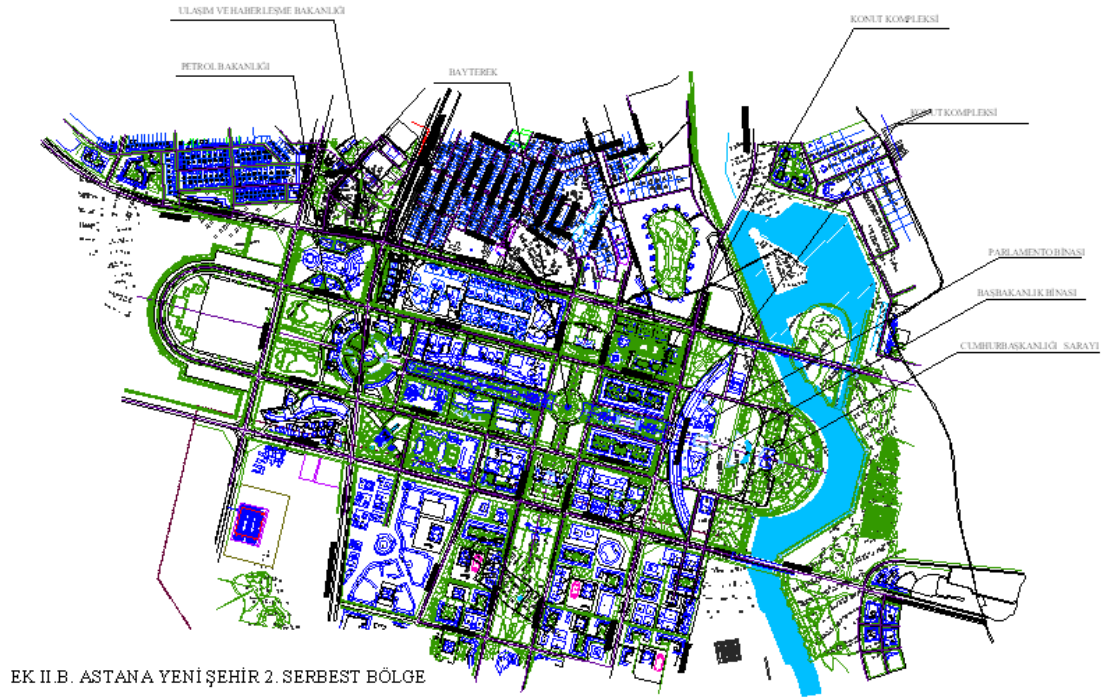
21.Yabancı mimarlık ve inşaat firmalarının faaliyetlerini nasıl değerlendiriyorsunuz?

a.Olumlu	% 75,7
b.Olumsuz	% 15,7
Fikir belirtmeyen	% 8,6

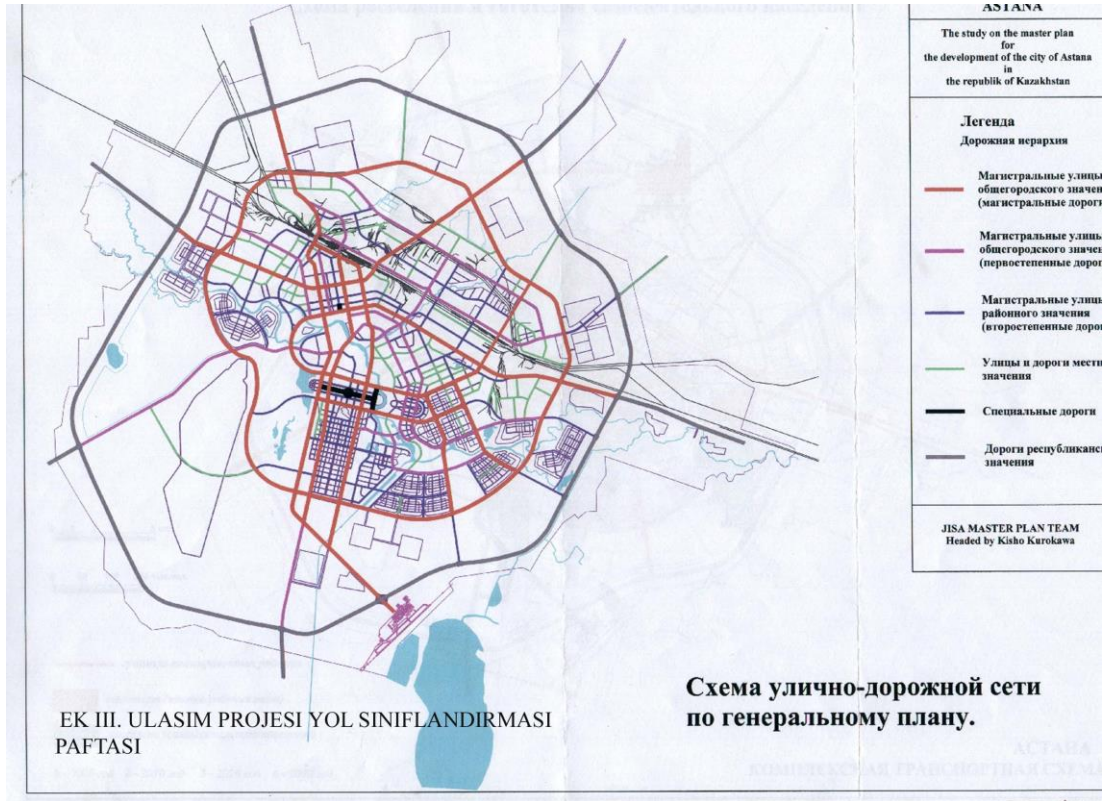
EK 2a: Astana Kent Planı

Ek 2b: Astana Yeni Şehir İkinci Serbest Bölge Planı

Ek 3: Astana Ulaşım Projesi Yol Sınıflandırılması Paftası

ÖZGEÇMİŞ

Şubat 1978’de Manisa’da doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada tamamladıktan sonra 2001 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü’nden mezun oldu. Meslek hayatını halen Kazakistan’da sürdürmektedir. Yurtiçi dergilerde yayınlanmış yazılarının yanında, yurtiçi ve yurtdışı çeşitli konferanslarda bildiri sunmuştur.